

GER

37

Maj 2001

Dansk Mongolsk Selskab

GER 37

12. årgang – maj 2001

ISSN 0905-9504

GER er medlemsblad for Dansk Mongolsk Selskab. Bladet udkommer februar, maj, august, november.

Redaktion:

Rolf Gilberg (ansvarshav.)
Jan Koed
Gudrun Lefmann
Bulgan Njama

Artiklernes synspunkter repræsenterer den enkelte forfatters holdninger.

Tryk: One Way Tryk a/s

Oplag: 300 eks.

GER udsendes af Østjyllands Postcenter. Henvendelse vedr. fejl og mangler til det lokale postkontor.

Dansk Mongolsk Selskab
har til formål

- (a) at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområder i Mongoliet, Kina og Rusland,
- (b) at udgive skrifter om mongolerne,
- (c) at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold,
- (d) at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne og
- (e) at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

Dansk Mongolsk Selskab**Æresmedlem:**

HKH Kronprins Frederik

Bestyrelse:

Klaus Ferdinand
Anita Garbers
Rolf Gilberg
Søren Haslund-Christensen
Jan Koed, Gudrun Lefmann
Bulgan Njama, Leif Petersen

Internet:

www.danskmongolskselskab.dk

Selskabets adresser:

Formand: Rolf Gilberg
Etnografisk Samling
Nationalmuseet
Frederiksholms Kanal 12
1220 København K
tel: 3347 3207
fax: 3347 3320
epost: rolf.gilberg@natmus.dk

Sekretær:

Vakant.

Kasserer: Jan Koed

Carl Bernhards Vej 15, st.tv.
1817 Frederiksberg C
tel: 3322 3729
fax: 3322 3726
epost: jan-koed@inet.uni2.dk

Girokonto: 784-1582

NGO-projekter:

Bulgan Njama
Fuglebo 2
2000 Frederiksberg
tel: 3833 2106
epost: dms@dkk.dk
I Mongoliet:
damost@magicnet.mn

Medlemskab:

Kontingent:
150 kr. pr. kalenderår for personligt medlemskab.
250 kr. for husstandsmedlemskab.
500 kr. for firmamedlemskab.
Tillæg for medlemmer bosat i udlandet: 50 kr.
Henvendelse om medlemskab rettes til kassereren.

I slutningen af februar sniger dagtemperaturen sig over de 15 minusgrader. Mens de danske udsendinge skutter sig i den bidende kulde, hygger de letpåkledte mongolske knægte sig i det fri med deres kæreste eje, hesten. Læs mere om de barske vilkår for de mongolske nomader på de følgende sider.

Foto: Leif F. Petersen

Indhold

Hverdag i 30 frostgrader	3
Hø til tiden	8
Offer for zud	11
Vindkraft til nomaderne	14
Et mongolsk eventyr	15
Takhi-hesten trives	18
Genopbygning af telegraflinien gennem Mongoliet (I)	19
Övörhangai Aimag	25
Indlæg	27
Aktuelt	28
DMS nyt	28

Hverdag i 30 frostgrader

I slutningen af februar drog Leif F. Petersen fra Dansk Mongolsk Selskab af sted sammen med et filmhold til Mongoliet for dels at dokumentere de mongolske nomaders behov for nødhjælp, dels at organisere de første transporter af foder til de nødlidende hyrdefamiliers husdyr.

Efter en noget besværlig men oplevelsesrig overnatning på *Shere-metevos* charmemeforladte *Hotel Sojus* går turen med *Aeroflot* videre over det dybfrosne Rusland på vej mod Novosibirsk. Flybilletten er billig, og flypersonalets service er ok, men jeg er glad for, at jeg ikke er langbenet, for der er stadig ikke så meget plads mellem sæderækkerne i de russiske maskiner.

Det lykkedes altså at komme af sted med kort varsel og den nødvendige økonomi i hus. Nu venter Novosibirsk, så Mongoliets hovedstad Ulaanbaatar og videre ud i Tuv-provinsen, hvor vi har lovet at finde ud til nogle nomadefamilier, der på grund af kulden og sneen har været isoleret i et par måneder i Sergelen og Bayan sum, to kommuner som hver især er på størrelse med Sjælland.

Missionen

I *Dansk Mongolsk Selskab* er vi opsat på at hjælpe mongolerne med deres vinterproblemer, hvis vi ellers kan. Vi har foder til dyrene i tankerne og køb af dyr til familier, der har mistet alle deres dyr i vinterens kulde. Hvor slemt ser det ud? Hvad er den rigtige hjælp? Hvor og hvornår skal der sættes ind, og hvordan organiserer vi det? Der var behov for at tage omkring Sergelen og Bayan

sum for at afklare de spørgsmål. Rene Bo Hansen fra *Stjernefilm* var klar til at stille op med kameraet, så vi kunne dokumentere mongolernes vanskeligheder i den kolde vinter.

Vi har også vores *Danida*-støttede gadebørnsprojekt og vores skoleudviklingsprojekt i tankerne. Når nomadefamilierne har det hårdt, kan der komme mere indflytning til Ulaanbaatar og med dét flere understødningsstruede børn. Et andet problem er, at familierne i den hårde vinter holder børnene hjemme i familierne, fordi der er brug for deres hjælp. Ellers går børnene om vinteren i skole i kommunecentret og bor på internat.

Kulden i vinter

Det har været forfærdeligt dårligt vejr i Mongoliet i år. Alt for meget sne, alt for mange storme og koldt – helt ned til minus 50 grader. Vinteren har været særlig vanskelig, fordi sommeren var usædvanlig tør, og fordi forrige vinter også var hård.

Mongolerne overlever, selv om der naturligvis er tab af menneskeliv, når vinteren er særlig hård. Det er især snestormene og den stærke kulde, der rammer nomaderne, når de bliver fanget af vejrliget langt fra den beskyttende ger.

Men mongolernes dyr dør i stort omfang. De sidste meldinger ligger på mellem 3 og 4 mio. døde dyr, og forventningen er, at 6 til 7 mio. dyr vil dø frem til sommeren. Jeg er bange for, at det ikke holder.

Når der ligger et tykt lag sne, kan dyrene ikke komme ned til det sparsomme græs. Kun hesten kan til en vis grad sparke sig ned gennem sneen. Når det som i år har stormet så meget, bliver sneen blæst hård og iset, og dyrene har slet ingen mulighed for at nå græsset. Dyrene dør også af kulde. Det kan blive for koldt, selv for de hårdføre, mongolske fedthalefår.

Om sommeren prøver mongolerne at samle hø til vinteren. Det diskuteres også, om de har været flittige nok, og om de burde have været mere forudseende. Men det er svært at se, hvor de skulle have samlet hø i Tuv-provinsen, hvor græsset aldrig bliver rigtigt højt, og hvor sommerens tørke ikke ligefrem har befordret væksten.

Et andet problem der diskuteres – mest i byerne – er dyrebestandens størrelse. Før murens fald havde man omkring 25 mio. dyr. Nu har bestanden været oppe på 30 mio. dyr. Nomadefamilierne har efter privatiseringen især øget antallet af geder, fordi der er gode priser på kashmir-ulden. Det er vist svært ikke at have forståelse for det, når

man ved, at nomadefamilierne stort set lever i en naturalieøkonomi. Men for mange geder er et problem, siger mongolerne selv. Gederne er ikke kostforagtere, og de æder helt ned til rødderne.

I russisk GAS

Vi landede noget forsinket om aftenen, fordi flyet på grund af vejrliget måtte en tur over Irkutsk og vente på bedre vejr. Men vores mongolske venner fra *Mongolsk Dansk Selskab* havde ekspeditionen klar til afgang næste morgen. Vi skal nogle dage ned i den arktisk udseende Tuv-provins, og vejret var netop blevet bedre. Hele januar var udkørsel fra Ulaanbaatar helt udelukket. Der var for meget sne, storm og kulde. Så det var nu, det skulle ske, mens vejret tillod det.

En tur uden for Ulaanbaatar er ikke noget, man bare gør. Der skal køres i to biler, og der skal være al slags udstyr til situationer, hvor bilen sidder fast i sneen. Det er også nemt at fare vild eller blive fanget i en snestorm, og der er absolut ingen redningstjeneste, der kommer faren, ligesom kun militært satellit-udstyr virker uden for Ulaanbaatar. Men mongolerne ved, hvad der skal til for at komme frem, og hvad der

skal til, hvis vi skal overnatte i bilen i 30 graders kulde.

Så der var gået nogle dage med at planlægge og købe ind. Da vi kørte ud af Ulaanbaatar, var de to jeeps proppet med udstyr og forsyninger inklusive gaver til nomadefamilier. Der var tændstikker, stearinlys, batterier, mel, sukker og lignende nyttige sager, som kommer i mangel, når man har været isoleret over en længere periode.

Jeg havde også lånt en russisk *Vepr* – lillebror til AK47. Der er nemlig mange ulve og mange ulvehistorier, og mongolerne siger, at det er en myte, at ulvene ikke angriber mennesker.

Turen på steppen gik godt. Vi slap med nød og næppe fra at overnatte i bilen, men det var tæt på. Vi var på vej til familien Dugar, men sad fast et utal af gange. Vi måtte ud for at skovle bilen fri, når det ikke lykkedes at trække os fri med kabel til den anden bil. Det trak ud og blev mørkt. Det gjorde alt endnu vanskeligere, fordi vi dels ikke kunne finde vej og dels ustandseligt kørte fast, hvor sneen var dyb.

Mens vi så småt var ved at indstille os på en overnatning fik vi øje på en lygte, der blev svinget frem og tilbage. Familiens hunde havde på et par kilometers afstand hørt os, og

Selv en solid firhjulstrækker som den russiske GAS har vanskeligheder i det arktiske terræn.

familien havde så set billygterne og gættet sig til, at de nok havde fået uventede gæster. Det gav nyt håb, og ved 10-tiden rullede vi op foran familien Dugars boplads.

Døde dyr og sultne dyr

Overalt, hvor vi besøgte nomadefamilierne, var der bunker af døde dyr. Ingen af de syv familier, vi besøgte, havde mistet mindre end halvdelen af deres dyr, og et par familier havde mistet alt.

De døde dyr ligger dybfrosne og venter på at blive gravet ned, når det tøer en gang i maj. Dyrene dør som regel mange af gangen, når vejret er rigtig slemt. Så der er ikke engang

På vej mod de nødstedte nomader i Tuv-provinsen i slutningen af februar 2001.

Overalt lå døde og afgnavede husdyr som tavse vidner til katastrofens omfang.

tid til at flå skindet af, inden de er dybfrosne. Når de tøer op igen, er skindet ikke noget værd. Ikke engang ulvene tager de døde, dybfrosne kadavere. De dræber de svage, men levende dyr. Til gengæld sidder ravnene og piller i de døde kadavere. Også hundene har gode tider. »Når dyrene dør, bliver hundene fede og frække«, siger mongolerne.

De overlevende dyr ser heller ikke godt ud. De er sultne. I en ger, hvor lærredet, der dækker filtlagene, har siddet lidt løst, har gederne og fårene fundet ind til filten og spist sig til et pænt hul i geren. Hestens hale er bundet ind i noget gammelt stof, fordi geder og får ellers går og spiser af dens hale. Helt forkert og grotesk virker det, når får og geder – når de sendes ud på steppen om morgenen – går og spiser af pelsen på de døde dyr.

Mongolernes hjem – geren

På trods af alle ulykkerne er Dugars ger et rart sted. Man får ikke et øjeblik fornemmelsen af slum eller armod. Tværtimod får man en fornemmelse af høj moral og masser af civilisation. Geren er på omkring 30 m², og familien har rigeligt med tør-

ret dyregødning, så der er varmt i geren. Der er tre lag filt på geren, en 4-5 cm, og så er der et lag filt som gulv med diverse tæpper. Ovnens står et par meter inde i geren ud for døren. Der er altid gang i et eller andet, om ikke andet så smeltes der sne, så både mennesker og dyr kan få dækket deres forskellige behov for vand. Der er rent og hyggeligt i Dugars ger.

Når der er gæster, er der regler for, hvor man sidder og regler for, hvordan man kommer i gang med at lære hinanden at kende. Når man er kommet igennem det og i øvrigt blevet bospist efter alle kunstens regler, føler man det, som om man er en del af familien. Når de forstår, at man gerne vil overnatte, bliver der så småt taget skridt til, at det praktisk kan lade sig gøre. Mongolerne kunne aldrig finde på at afvise en overnatning. De ved også, at vi europæere og mongolerne i byerne er sartere end de selv. De holder gang i ovnen en del af natten, lader de sarteste sove i de to senge og lægger ekstra tæpper på gulvet.

De kan selv godt leve med, at der er 20-30 minusgrader om morgenen, men når vi er der, dykker temperaturen kun til frysepunktet.

Mongolerne

Mongolerne har en imponerende måde at tackle den hårde vinter på. Man kan selvfølgelig sige, at de har øvet sig i årtusinder. Men det giver alligevel stof til eftertanke, når man som europæer konfronteres direkte med de betingelser, som er en del af nomadernes hverdag. Alting er på en enkel, men samtidig helt enestående måde, indrettet efter deres betingelser.

Hvordan reagerer mongolerne så på den hårde vinter og de mange vanskeligheder? Når vi sidder med dem, virker de helt afslappede, men de fortæller gerne om de mange problemer, de har haft i løbet af vinteren. Men der er ingen, der får skylden, og man ser dem heller ikke berette i vrede eller fortvivelse. Sådan har naturen været i vinter, og den er der jo ikke rigtig nogen, der kan gøre noget ved.

Når græsset, som i år, er så sparsomt og vanskeligt tilgængeligt på grund af sne eller islag, er mongolernes første reaktion at flytte dyrene til et bedre sted. Næsten halvdel af kommunens nomadefamilier er flyttet ud af kommunen i år.

Hos familien Dugar har de mistet 400 heste. De forsvandt under en af de voldsomme snestorme. De to sønner red mod syd for at finde hestene. De fandt 200, men de var døde. De andre 200 var væk. »Håbet om at få dem tilbage er ikke så stort«, siger Dugar. »Nu har vi selv slet ingen heste, og bortset fra det økonomiske tab gør det især transporten vanskelig for os. Vi skal gå til fods, lige meget hvor, vi skal hen.« Det kan mærkes, at det også er et stort prestigetab at miste så mange heste. Det rammer hårdt i den mongolske nomadefamilies stolthed.

Det kan også ses, hvilket tæt forhold nomaderne har til deres dyr. Børnene leger kærligt med dem, og de voksne giver dem omsorg. Svage

et-årige får og geder tages ind i geren om natten og gives ekstra foder, og kvæget pakkes ind i alle slags tekstiler.

De sidste to vintre har trods alt gjort indtryk på mongolerne. Det blev flere steder nævnt, at det ikke siden 1944 havde været så slemt. Men til trods for det, tager de med ophøjet ro. Det sidste, de kan finde på, er at gå i panik. Når det går helt galt, venter man og ser, og det er måske netop den egenskab, der ligger til grund for deres overlevelse i den barske natur.

Mor i centrum

Familien Makhbal bor i Sergelen kommune i Tuv-provinsen. Her lever 300 nomadefamilier med deres dyr. Om sommeren er der vidunderlig græssteppe, men nu er det vinter, og det ligner mest en køretur i et arktisk område.

Når vi kører ind til familien, bliver vi mødt af et kobbel gøende hunde, og vi bliver formanet om ikke at stige ud af bilen, før hundene

er under kontrol. Der er nogle kraftige krabater imellem, og de gør bare deres arbejde. De skal nemlig passe på. De skal værne familiens dyr mod ulvene, og det gør de aggressivt og effektivt.

Vi bliver inviteret ind i familiens ger. Der hilses på, og man præsenterer sig på en hyggelig, men alligevel stilfuld måde. Så er der mongolsk the, en grøn the i pladeform med vand, mælk og lidt salt. Lidt efter lidt kommer der brød, tørrede mælkeprodukter – kun for de gode

Fru Makhbals barnebarn og niece er på besøg. Kvæget er dækket til med tæpper og gerens indgangsdør er efterisoleret med et lag skindbeklædt filt.

tænder – og til sidst forskellige kødretter.

Fru Makhbal er alene med børnene, fordi hendes mand er redet til kommuncetret sammen med den ene datter for at købe hø. Han har vist også travlt med at snakke med venner og bekendte, og han får sig

Forråd af tørret husdyrgødning i høje stabler giver læ og er udmærket som brændsel til opvarmning og madlavning.

nok en arkhi, mener hun, for det er længe siden, de har snakket med andre.

Mor og datter står for opvartningen, og det hele foregår stille og roligt, mens man snakker med gæsterne. Man ved, hvad der skal gøres, og enhver kender sin rolle. Drengene

Drengene over sig i nationalsporten brydning – også en måde at holde varmen på.

er sendt op på bjerget, hvor sneen er helt ren, og så smeltes der sne over ovnen. Det gøremål er i gang det meste af dagen i den hårde vinter, fordi dyrene, især kvæget, ikke kan spise sneen, når den som i år er blæst hård af vinden. Når der er spist, kommer vores besøg ind i en rolig, dagligdags gænge.

Dreng og heste

Om dagen er drengene udenfor. De leger dét, mongolske drenge leger. De prøver kræfter i mongolsk brydning, som er på programmet overalt i Mongoliet i anledning af det mongolske nytår. Så kravles der på murene af tørret dyregødning, som er bygget op i et par meters højde foran gerens indgang og således samtidig giver læ.

Bagefter er der gang i ridningen på de store kalve, indtil storesøster får stoppet den leg. Kalvene er alt for svækkede på grund af den hårde vinter.

De mongolske drenge tænker først og fremmest i heste. Den mongolske mand har hele sin berettigelse i kraft af hesten. Det er den, han skal mestre, og drengene starter fra helt små på ridningen. Drengene fortalte om deres placeringer ved de lokale mesterskaber og viste stolte deres medaljer fra sommerens vædeløb. De lovede at lære mig kunsten at ride en mongolsk hest. Tsog kravlede op på en metaltønde og fik til sidst manøvreret sig op på hesten, som stod bundet uden seletøj. Så gik det ellers bare derudad, lige så selvfølgelig som vores børn hopper på cyklen.

Solen skinner altid i Mongoliet, og ved det mongolske nytår sidst i februar er den ved at få mere magt. Så drengene hygger sig let påklædt i det forårsagtige vejr. Jeg står og skutter mig en smule, for der er trods alt minus 15 grader, og når solen senere på dagen forsvinder, falder temperaturen mærkbart. Det er rart at komme ind i gerens varme og få sig en kop the.

Klar til natten

Uden for har familien travlt med at gøre klar til natten. Der er ingen får, for dem har de to store sønner flyttet til andre græsgange. Men der er kvæget, og det er mest pasningskrævende. Det mongolske kvæg er hårdført, men vinteren har været meget hård, så de dør og har det svært. De mindste kalve skal sove i geren sammen med os andre, og et par svage køer sættes ind i den anden ger. Det øvrige kvæg føres sammen i nogle halvåbne læskjul, og så får de tøj på, al slags tekstil, der kan hjælpe dem med at spare på kalorierne.

Det er utroligt så godt, det fede fårekød smager, især når man er på landet om vinteren i Mongoliet. Klokken er halv otte, og den friske luft og middagen er allerede ved at gøre os modne til at gå i seng. Men

det er lidt for tidligt. Familien plejer at sove ved 10-tiden, og så står man op igen ved 6-tiden.

Ulvehistorier

Så vi gør os klar til lidt ulvehistorier. Mongolerne griner, når vi fortæller om Washington-konventionen, som Danmark har underskrevet, og hvor ulvene figurerer som en truet dyreart. Vi må da gerne få nogle af deres ulve, for der er alt for mange af dem. Ulvene holder til i skovområderne, og de kommer ned for at jage om natten. Det dårlige vejr og de svage dyr har givet ulven let spil de sidste to vintre. Mongolerne afviser, at det skulle være en myte, at ulvene angriber mennesker. For ikke så længe siden blev en dame angrebet og ædt af ulvene, da hun stod af toget på en mindre station i Tuv-provinsen.

Himlen som tag

Drengene er i gang med et spil kort med Nara, vores chauffør, og trumferne knaldes i bordet, og der grines. Jeg ligger allerede nede i soveposen. Der er et filtag som gulv, og vi har fået et vattæppe som ekstra sikring af de sarte europæiske kroppe. Men der holdes også gang i ovnen for vores skyld. Ellers sparer man på brændslet, og når det er rigtigt koldt, kan der let være minus 30 grader i geren om morgenen. Den tørrede dyregødning giver en herlig, krydret duft i geren.

Kalvene og en ged rører lidt på sig ovre i hjørnet. Der er hul i gerens loft. Ellers lugter det for meget, når vi har dyrene i geren, siger fru Makhbal. Men soveposen er varm, og jeg har udsigt til den tæt stjernebesatte himmel. Jeg når ikke at tælle de mange stjerner, og inden længe bliver lyden fra de glade kortspillere fjernere og fjernere. ■

Tekst og foto: Leif F. Petersen

Hø til tiden

Den sidste uge i marts startede Tsog, Nyamdava og Nara jee-
pen op med kurs mod Bayan kommune. Vejret var godt, og toget på den transsibiriske jernbanes afstikker mod Beijing var på vej mod stationen i Bayan kommune. De skulle ned og deltage i afleveringen af hø til nomaderne i kommunen. Indsamlingen i Danmark tegnede så lovende, at der allerede en uge efter hjemkomsten den 7. marts var sendt 5.000 dollar til Mongoliet. I projekt »Kulden i Mongoliet« er vi ret stolte over at kunne organisere nødhjælp så hurtigt – om end i det små.

Nomaderne var orienteret om »det danske hø«, der var på vej, så de var ankommet til kommunecentret aftenen før. De skulle krydses af på borgmesterens liste, og så gjaldt det naturligvis om at være der, når høet blev læsset af om morgenen.

Der var to togvogne med hø, i alt 1.200 baller. Det fylder meget, og der skal løftes nogle gange. Der var tilkaldt assistance fra den nærliggende garnison, hvor 30 soldater havde meldt sig for at hjælpe nomaderne med at læsse høet af vognene.

Alt var organiseret utroligt flot. Borgmesteren i Tuv aimag (amtet) var der, og borgmesteren i Bayan kommune førte listerne over tildelingen af høet. Det var nogle glade nomadefamilier, der i løbet af dagen kunne ride ballerne hjem til deres sultne dyr.

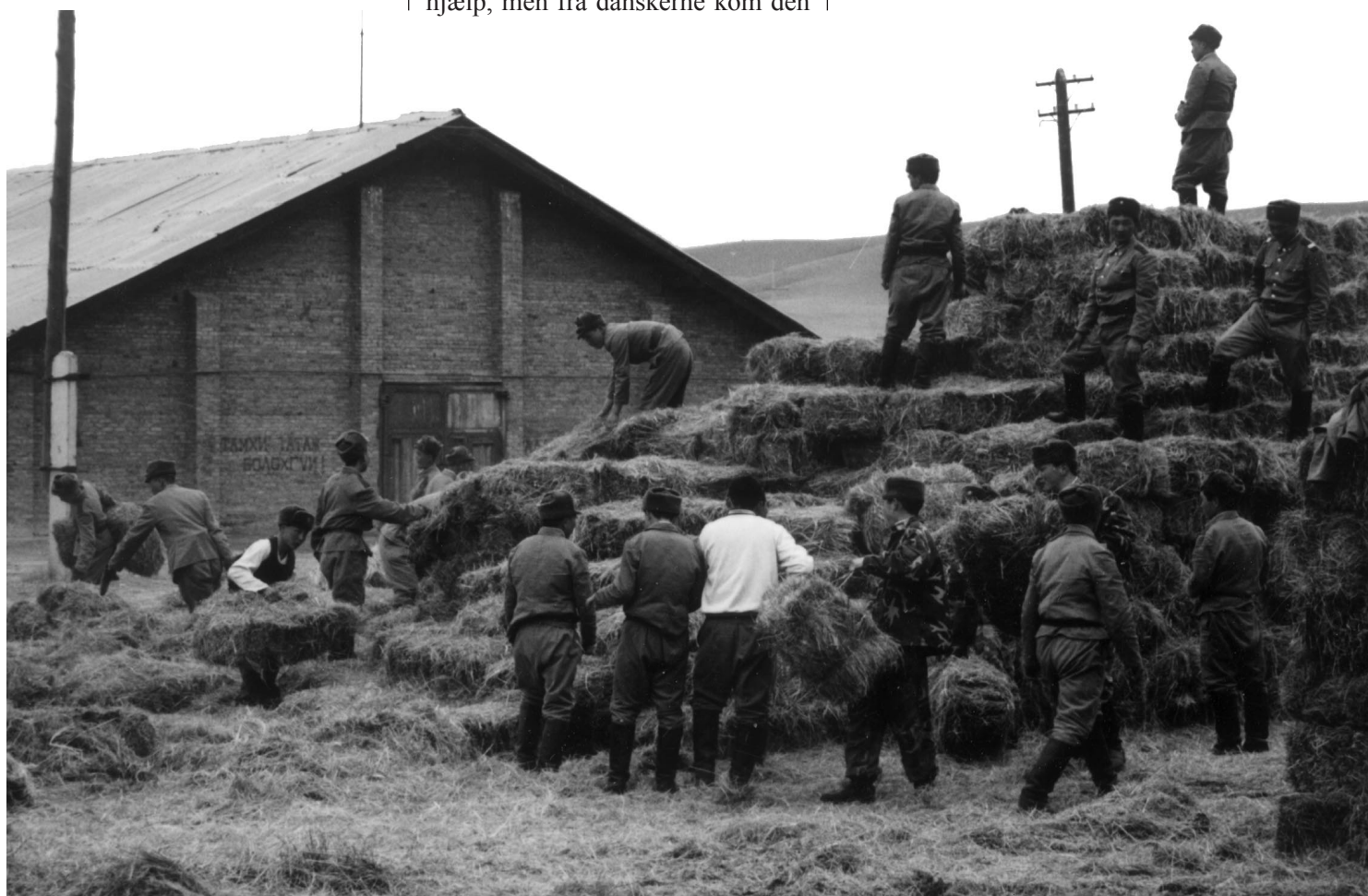
Det var sværere i Sergelen kommune, der ikke som Bayan kommune er udstyret med en jernbane. Der skulle køres med lastbiler over steppen. Men også det lykkedes, fordi vejret var godt i den periode. Sergelens nomadefamilier fik 5 ton foder, som fylder lidt mindre end høet, og det var de glade for: »Vi hører tit om hjælp, men fra danskerne kom den

også«, sagde den glade Bag- (sogne-) formand, Timurhu.

Nomadefamilierne var glade for hjælpen, og vores folk fik overrakt mange breve, hvor nomaderne takker for de fjerntboende danskeres venlighed. Her i projekt »Kulden i Mongoliet« er vi glade for, at vi endnu en gang her sidst i april har kunnet sende 5.000 dollar til foder og hø. Det er *nu* foderet skal ud, mens vi stadig venter på, at græsset kommer i juni måned.

I juni håber vi så, at der er penge til at købe dyr for. Der er familier, der har mistet alle deres dyr og dermed hele deres eksistensgrundlag. Dem forsøger vi at hjælpe i juni. ■

Leif F. Petersen

МОНГОЛ УЛС
ТӨВ АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГА

2001 оны 04
сарын 13 өдөр

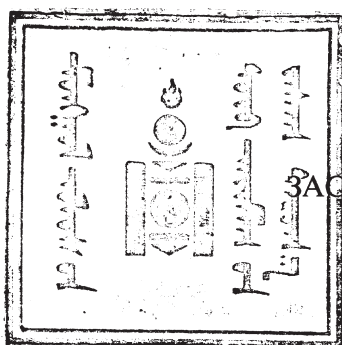
Дугаар 01/490

Зуунмод.

ДАНИ-МОНГОЛЫН НИЙГЭМЛЭГТ

Талархал илэрхийлэх тухай

Танай байгууллагаас манай аймгийн цас зудын хүндрэлтэй байгаа Баян суманд 1200 боодол өвс, Сэргэлэн суманд 5 тн тэжээлийн туслалцаа үзүүлсэн явдалд аймаг, сумдын Засаг даргын Тамгын газар, малчдын өмнөөс болон хувиасаа гүн талархал илэрхийлье.

ЗАСАГ ДАРГА

М.МЭНДБИЛЭГ

13. april 2001

DANSK-MONGOLSK SELSKAB

På vegne af aimag og sum borgmestrenes kontorer udtrykker jeg min oprigtige taknemmelighed til medlemmerne af Dansk Mongolsk Selskab og den danske befolkning, som i forbindelse med zud-katastrofen har bidraget til nødhjælpsarbejdet til gavn for hyrderne i Bayan og Sergelen sum i Tuv aimag med hhv. 1.200 baller hø og 5 ton foder.

M. Mendbileg, borgmester i Tuv aimag

Offer for zud

Martin Breum er for nyligt vendt hjem fra Mongoliet, hvor han har undervist mongolske journalister. I denne artikel tager han pulsen på det mongolske samfund netop nu, hvor landet er præget af en alvorlig økonomisk og social krise. Martin Breum er journalist ved TV-avisen.

Pludselig ligger den der – knap en halv meter fra vejkanthen. Det ene ben har den bøjet op under sig i grotesk, forstenet anstrengelse; vi kan næsten se den hede ånde pruste fra de store næsebor endnu, tænderne er blottede, som om nogen havde snittet læben af den. Den må have kæmpet til det sidste for at komme op.

Det kom den ikke. Den rasende frost, mere end seks måneders ufattelig kulde, dage med over 50 minusgrader, en grusom udmattelse, og så holder blodet op med at pumpe; døden har høstet ublidt her.

Vi har kørt godt tre timer ud af Ulaanbaatar. Allerede få kilometer uden for byen ligger kadaverne spredt med rund hånd ind over steppen, så langt kameraets linse ræk-

ker. Ikke langt fra den lille hoppe med de blottede gummer finder vi tre andre frosne hestekadavere. Nogle af ligene har hyrderne flået for i det mindste at høste skindet; andre sidder de hærdebrede gribbe fornøjede og hakker i. Vi lirker bilen nærmere et par af de store fugle, men gebrækkelighederne retter deres snu fjæs mod os, så letter de ubekymret fra det halvt fortærede lig af en ko og giver sig til at cirkle med vingerne spredt i fuldt ornat.

Ådselæderne er de eneste her, som ikke behøver at frygte død og elendighed.

»Og så er det værste endda stadig foran dem«, siger Carl Pilkington og trækker lidt på det rynkede ansigt. Som udsending fra Røde Kors rykkede han akut til Mongoliet i

juni sidste år. For en kort stund, lød det, men som ulykkerne hobede sig op, blev hovedkontoret ved med at ringe hjemmefra. Først nu, efter mere end et halvt år med frost i hver en pore, har han lynet sin bløde kuffert igen. Vi mødes tilfældigt i passkontrollen i Beijing, en simpel flyvetur på halvanden time ud af Ulaanbaatars kul-os, tværs over den snedryssede Gobi-ørken. Et bette hop og morgenmad om bord, men også en rejse som fra den ene klode til en anden. Mongoliet er på alle måder isoleret; Asien drøner derud-af; det gør Mongoliet ikke.

Vejrekstremer

Pilkington kom sidste år lige fra oversvømmelserne i Malawi og Mocambique, en akut krise af den ene eller anden art i Etiopien, lidt nødhjælp i Zaire og så videre til Mongoliet, den eneste af katastroferne han ikke havde hørt om, før de ringede fra Røde Kors og spurgte, om han kunne ta' den osse.

Ulykkerne hegler ned over det stolte Mongol-folk. Forrige vinter var en zud – en isvinter så intens, at selv de mongolske hyrderes legendariske evner til at redde deres får, geder og køer ikke rakte. Mens vi andre fejrede årtusindskiftet, faldt over halvanden million kreaturer døde om i Mongoliet, og den korte, hektiske sommer sidste år bragte ingen lettelse.

Hele sommeren brændte en tørke så grell, at græsset aldrig nåede den saftighed, der ellers er normen. Da frosten igen knyttede næven i oktober 2000 gik det helt galt: Endnu en zud, kulden slog alle rekorder, og nu ligger ligene tæt igen. Regeringens egen *Emergency Commission* mener, at godt 1,3 millioner kreaturer er omkommet siden oktober sidste år, og det er langt fra forbi.

Både før og efter Chinggis Khan har dyrene været mongolernes eneste bolværk mod den ubarmhjertige,

mongolske vinter, og nu falder de om som frostsprængte fossiler for øjnene af hyrderne.

Vi kører forbi en ko, der rykker lidt med benene endnu, men bilens måler viser 12 graders frost udenfor, det er en stakket frist.

Kvarter i karantæne

Vi behøver ikke at tælle ligene på steppen for at se, at det er slemt. Men katastrofen er snigende, ikke akut, det er ikke menneskene, der dør – kun deres dyr, og så er Mongoliet simpelthen for langt væk til rigtig at blive *hard-core world news*. Og mongolerne har det værste tilbage:

»Det rigtigt slemme kommer først om en måneds tid, når foråret slår igennem. Så bliver dyrene jo gravide og hunnerne skal føde det årlige kuld. Det vil mange af dem slet ikke kunne klare, de er alt for svage«, siger Pilkington.

Han trænger til at blive klippet. Det har været en lang, kold vinter på steppen: »Når vi ikke kunne finde et sted at parkere bilen indendørs om natten, så måtte vi skiftes til at stå op hver time for at starte motoren. Ellers ville alle rørene fryse i smadder. Det var ud af den varme sovepose i 30 graders frost klokken ét, tre og fem hver nat – det er noget, der tærer«, siger han.

Pilkington sænker stemmen lidt: »Og så har de selvfølgelig også fået rabies – hundegalskab. De går stille med det, men den er god nok«, siger han.

Manden har blik for katastrofer. Foreløbig er kun ét menneske dog ramt af den smitsomme, dødelige sygdom, siger han. Hun blev bidt af en ulv, og da hendes mand fik has på krapylet, blev den testet og fundet befængt med rabies. Kvinden kæmper nu for sit liv på hospitalet i den tyndt befolkede Govi-Alta provins.

Rabies i frit omløb kan blive rigtigt slemt, men mund- og klovsygen

er indtil videre langt mere alvorlig. Mongoliets tre østligste provinser, Dornod, Khentee og Suhbaatar har siden februar været afskåret fra omverdenen efter adskillige tilfælde af mund- og klovsyge. Flere besætninger er slået ned, og al trafik ud og ind af de tre provinser er forbudt; al handel, varetransport og persontrafik er indstillet på ubestemt tid.

Men mund- og klovsygen breder sig alligevel. I midten af marts slog veterinærerne en besætning ned midt inde i et af hovedstadens ger-distrikter. Her bor i tusinder af tilflyttere i de traditionelle, cirkelrunde gerer, med et skorstensrør op fra brændekomfuret i midten, præcis som de gør ude på landet, og mange holder både får, kvæg og geder midt i hovedstaden.

Hele kvarteret kom i karantæne. Soldater og politibetjente står posteret ved alle grusveje og gangstier ind i kvarteret; al trafik er bandlyst.

Men få dage efter blev endnu en besætning ramt i det nærliggende Sukhbaatar-distrikt – og endnu et kvarter lagt i karantæne. Da vores taxachauffør drejer ind ved afspærringerne i Bayanzurh-distriktet, har op mod 20.000 mennesker i hovedstaden levet i total afsondrethed i over en uge, og den frostbidte soldat, der passer demarkerings-linjen, aner ikke, hvor længe det skal vare:

»Jeg ved bare, at jeg skal være her i otte timer endnu«, siger han.

En yngre mand parkerer sin Hundai og hiver en sæk kul ud af bagagerummet. Han beder soldaterne lodse den ind over den usynlige grænse, så hans bror kan få lidt varme i sin ger. De indespærrede må leve af det, slægtninge kan levere, eller af de madvarer, kioskerne i de indespærrede områder havde på lager, da mund- og klovsygen slog til. Priserne er selvsagt drønet i vejret; igen er der gribbe, der høster.

Attentatet på Zhorig

Oyun er 37 år, og hvis hun kigger ud af vinduet fra sit kontor i parlamentet i Ulaanbaatar kan hun næsten se den statue, de byggede af hendes bror Zhorig, efter at han blev myrdet.

Den 2. oktober 1998 kom han sent hjem fra de lokaler, han nåede at okkupere i et års tid som Minister for Infrastruktur. Hans hustru havde de ukendte gerningsmænd låst inde i køkkenet. De myrdede ham med knive, før de forsvandt med lige netop så mange værdigenstande, at hans politiske modstandere stædigt hævder, at der jo nok var tale om et gement røveri.

»Men hvis det bare var et almindeligt røveri, så var det ganske givet allerede opklaret. Politiet her i landet opklarer langt det meste af den slags grov kriminalitet. Nu er det formentlig for sent – og jeg bryder mig faktisk ikke om at tale om det. Folk har længe mistænkt mig for at slå politisk plat af min brors død«, siger hun.

Dr. Sanjaasuren Oyun har en ph.d. i geologi fra Cambridge i England og kunne givetvis have fortsat sin udmærkede karriere i *Rio Tinto*, et af verdens største mineselskaber, hvis ikke hun havde besluttet sig for at overtage Zhorigs politiske kamp for anstændighed i Mongoliet. Da Zhorig blev myrdet, tog hun hjem.

I dag er hun leder af det 13 måneders gamle parti, Partiet af Borgernes Vilje. Hun er et af de kun tre medlemmer af Ikh Khural, Mongoliets parlament, der ikke hører til MPRP, *Mongolian People's Revolutionary Party* – det gamle kommunistparti. Oyuns bror Zhorig blev kendt som studenterleder i 1990 under opgøret med det gamle regime, som russerne støttede. Russerne var pludselig taget hjem: Da Østeuropa smed russerne på porten, fandt lederne i Moskva det ikke længere opportunt

at holde liv i det dyre engagement i Mongoliet.

De trak stikket ud, lukkede de svær-industrielle komplekser, trak de sovjetiske tropper hjem, og med dem den faste strøm af rubler, eksperter, læger, administratorer og hvad der nu ellers var flyttet med, siden Mongoliet i 1920'erne blev udråbt til verdens socialistiske stat nummer to.

Bagabandi vinder valget

Da russerne trak sig ud, kom friheden – eller hvad det nu var – og Zhorig var blandt dem, der glædede sig og som havde gjort sig fortjent til en plads blandt de nye magthavere. Men ni minutter senere kom korruptionen. En alfortærende, snigende svindsot, der i sin omsiggriben i dag formentlig kun overgås af kul-osen fra Ulaanbaatars røgspende, gamle sovjetiske kraftværker – og som muligvis kostede Zhorig livet, fordi han selv var ubestikkelig.

»I meningsmålingerne kommer korruptionen kun på en niende plads over det, der optager folk mest i dag. Men det er korruptionen, der har en god del af skylden for alle de andre problemer, folk har – arbejdsløsheden og fattigdommen«, siger Oyun.

Både hendes tætsiddende, grå sæt og den sorte rullekrave indenunder er fra Ulaanbaatars egen *cashmere*-industri, en af de eneste, der fortsat drives med overskud. Oyuns og hendes partis politik er erklæret konservativ, hun støtter den økonomiske liberalisering, hendes mobiltelefon ringer 11 gange på de 50 minutter, vi taler sammen, hun er stresset, forjaget, med svære rande under øjnene. Hun sukker tungt, før hun spør en vinder til præsidentvalget til maj:

»Det blir Bagabandi«, siger hun. Bagabandi har været Mongoliets præsident de sidste fire år og er net-

op genopstillet af MPRP. Så tager hun sig sammen: »Men det er ikke helt sikkert«, siger hun og hiver en meningsmåling frem.

»Hvis nu vi kan samle 10-15% af stemmerne, og hvis ingen af de to store partier, MPRP og Demokrater, vinder det nødvendige flertal i første omgang, så bliver det afgørende, hvem vi anbefaler vores vælgere at stemme på i anden valgrunde«, siger hun.

Hvis og hvis.

224 delegerede fra hele landet har netop mandagen forinden i taktfast enighed rakt armen i vejret fra hver sin røde plydsstol i den store sal i »Det Hvide Hus«, kommunisternes gamle kolos af et hovedkvarter på hjørnet af Sukhbaatarpladsen. Her hyldede de – præcis som i kommunisttiden – med industriel loyalitet partiledelsens kandidat til præsidentvalget.

En nomades syn

Få her tror for alvor på, at det vil lykkes modstanderne at bremse MPRP-maskinen inden valget. Endnu færre tror, at det ville gøre nogen synderlig forskel, hvis oppositionens kandidat blev valgt.

Som S. Munkdhali, der er 59 og fra landet, siger det med ild i de rynkede øjne: »Folk har mistet tilliden til hele det der politiske system. Før, da russerne var her, havde vi et mål, noget der bandt os sammen. Socialismen kunne man få øje på – hvad har vi at være sammen om i dag?«

Munkdhali bor som langt størsteparten af sine landsmænd i en ger. En cirkelrund telthytte med vægge af filt og teltdug, der kan pakkes sammen, når dyrene har græsset det nærmeste steppeland så meget af, at det er tid at rykke videre. Munkdhali har selv en stribe køer og får og en hoben af de små, mongolske heste; mange flere end det var tilladt at eje tilbage i kommunisttiden. Det sætter han pris på, siger han og nævner

uopfordret ytringsfriheden som den anden fordel ved russernes forsvinden, men resten er nedtur:

»Før havde der ingen, der var rige, men til gengæld havde vi alle sammen det samme. Der var skoler og jobs: Tænk, hvor utroligt det er, at vi alle sammen kan læse og skrive i det her land. Vi havde ikke politisk frihed, det er rigtigt, men det er et grusomt system, vi har fået i stedet. Det er jo kun de stærkeste, der overlever«, siger han.

Statsejendom til salg

Fredag aften står Kate bag baren. Faktisk er hun Storbritanniens ambassadør i Mongoliet, men hun er langt bedre kendt som kvinden bag fadølsankeret ved ambassadens ugentlige halløj.

Her samles de etniske minoriteter: Lidt svenskere, to indere, briter, finner, mange australiere og en voksende FN-flok, og – da vi finder vej – en new zealandsk bankmand i 50'erne, hidkaldt et par uger af *Asian Development Bank* for at afstive den vakkelvorne mongolske handel med værdipapirer. Han står og keder sig sammen med sin chef, da de begge pludselig sætter charmen og mundtøjet i fjerde gear. Ikke for min skyld, men for en stram, kortklippet amerikaner i 30'erne komplet med kulgråt jakkesæt og mørkelilla slips.

Støjen er øredøvende i briternes fredagsbar, men den usmilende amerikaner hæver ikke stemmen. Hans eget navn går tabt, kun firmanavnet *Arthur Andersen*, deler han nådigt ud af, inden det lille finansselskab hastigt fortrækker til mere passende lokaler. Arthur A., verdens største, multinationale konsulentfirma har åbnet et permanent kontor i Mongoliet.

The Mongol Messenger har nogle dage forinden leveret forklaringen: Mongoliets regering er i færd med at sælge arvesølvet. De statse-

jede banker, flyselskabet MIAT, olie-selskaber, kobberminer og et dusin andre statsejede institutioner skal værdisættes, sættes på markedet og sælges for *cool cash*. Helst for så meget *cash* som muligt, selvfølgelig – og med et klækkeligt, diskret *cut* til det konsulentfirma, der får til opgave at styre processen.

Økobalancen truet

Uden for Lenin-museet midt i Ulaanbaatar kan man købe *Estée Lauder* og *Lucky Strike*. Inde på marmorgulvene myldrer horder af jeans-klædte knægte i 20'erne ivrigt rundt om 12 neonoplyste poolborde. Ikke én af dem ænser den overdådige, folkevognsstore Lenin-buste i kridhvid sten lige over hovederne på dem. Gamle Vladimir knejser fortsat på sin 3 meter høje piedestal, men i dag er det *Verdensban-*

ken, Arthur Andersen og WTO, der skriver reglerne her i byen.

Hvilket så i øvrigt gør ondt på gederne. Karsten Fogde, udsendt af den danske fagbevægelse til hjælp for den mongolske, sammenfatter det i en enkelt sætning: »Nu avler de jo på alt, hvad der rør' sig.«

Han taler om *cashmere*-gederne. Den særlige *cashmere*-uld (underhårene, der omhyggeligt børstes af de mongolske geder) havde indtil fornylig verdens højeste kvalitet. Men med systemskiftet blev al handel over grænsen sluppet fri, og kinesiske handelsmænd gik i krig: De køber til langt højere priser end mongolernes egne opkøbere, og hyrderne reagerede helt efter bogen: Vi må lave flere geder.

Nu eksploderer antallet af *cashmere*-geder. Selv de bovlamme og halvblinde bliver parret med hinanden, og så sker der to ting: Uldkvaliteten rasler ned. For nylig havde en

svindler held til at sælge yak-uld forklædt som *cashmere*! Samtidig smadrer gederne med deres skarpe tænder og klove græsningen for de øvrige husdyr, får, køer, heste og kameler. Den tusindårige øko-balance i steppelandet er i bogstaveligste forstand ved at gå i ged.

I 1241 hærgede Chinggis Khans søn Ogodei med sine beredne horder i Krakow og omegn; de mongolske krigere havde blikket stift rettet mod Wien og Venedig. I dag kan europæiske gæster, der deprimeres ved synet de ligdækkede stepper, ta' sig et sut af mongolernes hersker til trøst. Chinggis er i dag navnet på en øl, brygget på tysk bryghus midt i det sod-sværtede Ulaanbaatar. ■

Martin Breum

Artiklen blev bragt i dagbladet *Information weekend* 28.-29. april 2001.

Vindkraft til nomaderne

Regeringen har søsat et program, der i 2004 skal forsyne 100.000 hyrder med elektricitet fremstillet af vindmøller. En international konference, der blev afholdt i Ulaanbaatar 17.-18. april og som var organiseret af Ministeriet til Udvikling af Infrastruktur, Det nationale Selskab for Vedvarende Energi og GTZ (*Die Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit*), drejede sig om de vanskeligheder, der er ved at forsyne de omrejsende hyrder med energi.

»Vi bliver nødt til at udvikle små, mobile elforsyningsenheder, der passer til hyrdernes nomadetilværelse. Vores mål er at forsyne hyrderne med energiresourcer, de kan betale. Vi ønsker, at nomaderne får al den elenergi, de har behov for«, sagde G. Purevdorj, direktør for Det nationale Selskab for Ved-

varende Energi i sin tale til de 100 delegerede fra Europa, USA og Kina. Det ser ud, som om vedvarende energi er vejen frem for Mongoliets nomader.

»Anvendelse af vindenergi i Mongoliet vil ikke kun være en fordel gennem skabelsen af nye energiresourcer, men også fremme regeringens miljøvenlige politik«, sagde parlamentsmedlemmet B. Chadraa, præsident for Det mongolske Videnskabsakademi. Undersøgelser har vist, at det er muligt at forsyne op til 70% af hyrderne i Gobi eller steppeområderne med el fra vindmøller. Energi i størrelsesordenen 50-100 watt vil kunne opfylde hyrdernes energibehov til lys, fjernsyn og radio.

I 2001 vil regeringen helhjertet fokusere på udviklingen af vedvarende energi til landbefolkningen. Det mest bemærkelsesværdige projekt er opførelsen af Dorgonii vandkraftværk i Hovd aimag.

Et 500 watt kombineret solcelle- og vind-generator i Indre Mongoli.

Foto: Wang Sicheng

Forskning i vedvarende energikilder blev påbegyndt i Mongoliet i 1970'erne af Det mongolske Videnskabsakademis Fysisk-Teknologiske Institut. I 1987 blev Institut for Vedvarende Energi grundlagt af staten med henblik på at udvikle denne sektor.

B. Ooluun

The Mongol Messenger 17(511):3
25.04.2001

Til sommer tager Lene Rishede til Canada for at udleve endnu en drøm – hun har længe ønsket at blive optaget i en ulveflok.

– Jeg er så heldig at kende en, der ved hvordan man bliver optaget uden beskyttelsestøj, siger den lille, magre eventyrer, der mener, at den vigtigste forudsætning for ethvert eventyr er, at man kan være alene og holde sit eget selskab ud.

– Og det har jeg i hvert fald lært, siger hun, mens hun entusiastisk be- stiller en stor kande kaffe og en tun- og pastasalat på *Café Sommersko*. Det er første gang hun er på café i hjembyen København i et par år, og pastaretten ser ud til at smage bedre end kiks og frysetørret proviant.

– Det gør den! Men man skal faktisk vænne sig til at være på café igen – larmen og alle menneskerne, siger hun og ser sig omkring med et blik, der er så åbent, direkte og nys- gerrikt, at det får andre til at se ned.

– Jeg skal også lige vænne mig til den hurtige måde, danskere ser på hinanden på. Det er som om, de ikke rigtig har tid til øjenkontakt. Folk klager også hele tiden over, at de ikke har tid til at se deres venner. Jamen, helt ærligt, hvad er det for et liv, hvad har de så tid til?

En ridetur på knap 2 år og 8.000 km fra Mongoliets hovedstad, Ulan Bator, gennem Sibirien, det centrale Rusland og via Finland til Danmark giver i det hele taget et lidt andet syn på tilværelsen.

Det er snart 4 måneder siden Lene Rishede og fem små vilde og stride heste fra Mongoliet sejlede fra Finland til Danmark, men hun har stadig svært ved at forestille sig, at hun vil kunne hoppe tilbage til sit tidligere stressede københavnerliv som PR-chef og tekstforfatter.

– Det er som om, jeg ikke kan komme op i omdrejninger og finde *beatet* igen, siger hun.

– Måske er det også fordi, jeg er dybt berørt af den aktuelle katastrofe i Mongoliet, hvor de sidste 2 års

Et mongolsk eventyr

ekstremt hårde vintre truer noma- dernes eksistensgrundlag. FN og *Røde Kors* har erklæret Mongoliet for katastrofeområde, og man regner med at op mod 6 millioner hus- dyr – heste, køer og får – er bukket under for frosten i denne vinter. Tu- sindvis af nomadefamilier har mis- tet alle deres dyr og dermed deres eksistensgrundlag, og der er et uhyre stort behov for hjælp. Mon- goliet er et land med meget få re- sourcer og et af de få steder på klo- den, hvor livet former sig, som det har gjort gennem mange århundre- der. Jeg ville ønske, jeg kunne hjæl- pe og er parat til at tage afsted med minutters varsel, hvis en hjælpeor- ganisation kan bruge min erfaring – jeg har jo lige redet gennem nogle af de hårdest ramte områder.

Indtil videre er den nærmeste kontakt til Mongoliet de fem heste, Zeerd, Kher Khalsan, Allac, Khul Khalsan og Shar Kher, som hun købte for 150 dollar stykket i he- stereservatet Hustain Nuruu.

De går i dag på en stor fårefold ved Feddet nær Fakse på Sydsjæl- land, som baron Ivan Reedtz-Thott har stillet til rådighed, og Lene Ri- shede tager flere gange om ugen ned for at kigge til dem. De følges også af danske veterinærfolk.

– De skal nok klare sig. De er vant til temperatursvingninger fra 45 minusgrader til 40 plusgrader og kan leve af næsten ingenting. Det var derfor jeg valgte dem og ikke

red den modsatte vej på danske he- ste, siger Lene Rishede, der fejrede årtusindskiftet med frossen cham- pagne i 45 graders kulde fra en *Ajunkilak* sovepose i Sibirien – med satelittelefon på maven.

Lene Rishede er primus motor i *Team 2000* ekspeditionen, der strakte sig fra foråret 1999 til det sene efterår 2000. Inden da havde hun brugt 2 år på at skaffe sponsorer og planlægge turen, blandt andet ved at køre ruten fra Mongoliet til Danmark igennem på motorcykel sammen med veninden Anne-Lise Rasmussen, som hun bor i opgang med.

Modsat rideturen var motorcy- kelturen ikke voldsomt planlagt. I motorcykelkredse rystes der stadig på hovedet af, at to kvinder tog ud på så lang en tur og gennem så uvej- somme egne med en rulle gaffatape som eneste reparationsgrej.

– Vi fik ikke engang brug for den, heller ikke de tre stykker værktøj under sadlen, siger Lene Rishede, der er en stor tilhænger af gaffatape.

– Det kan bruges til usandsynligt meget, er hendes erfaring.

Turen med to rideheste, to pak- heste og en reservehest samt ca. 20 kg oppakning pr. person var deri- mod planlagt til mindste detalje. Al- ligevel opstod der mange uforudse- te situationer, der truede med at af- slutte turen i utide. Ikke mindst for- di mongolske heste er mere uforudsigelige end motorcykler og

betydelig sværere at få over grænser.

– De tænker anderledes end danske tamheste, fordi de har levet som vildheste i store flokke i mange århundreder. De er også rå og stride, fordi de mongolske nomader behandler dem råt. De knækker hestene frem for at respektere deres natur og forsøge at forstå dem. Det gør, at hestene fuldstændig mangler tillid til mennesker, og hvis man ikke kendte dem, ville man nok synes, de var ret usympatiske, fordi de bider, sparker og smider en af. Vi har flere gange set alle fem forsvinde over stepperne i galop, men er heldigvis blevet forenet igen, fortæller hun.

– Hestene var dog intet mod fulde russiske grænsevagter og deres vodkahelvede – det vrirler med grænsestationer internt i Rusland. Men det, der virkelig gjorde indtryk, var de fattige mongolske nomaders utrolige gæstfrihed og gavmildhed.

– Jeg vil heller aldrig glemme Mongoliets uendelige, storslåede

stepper, hvor vi red i dagevis under en blå, blå himmel uden at nærme os de bjerge, som lå lige derhenne. Men der var også store, golde og barske steppeområder uden bevoksning og uden vand, hvor døden hele tiden var nærværende gennem hvide skeletter fra døde kreaturer, og rovfuglene kredsede over hovedet på os.

– Og så vil jeg aldrig glemme det forfrosne syn af min rejsekammerat Anders' skæg, der sad som en kæmpemæssig isklump midt i hovedet på ham.

Der var fem deltagere med på *Team 2000*, men Lene Rishede var den eneste, der deltog på hele strækningen. Med på de første 1.000 km over stepperne mod vest, vest og atter vest var berider og efterskolelærer Mette Mortensen fra Skagen, der ligesom Lene Rishede er uddannet hestesportsmassør. Hun var med på den ret vanskelige start.

Dels brugte de 3 uger mere end planlagt på at finde stærke og sunde heste. En kvinde, der har råd til fem

heste betragtes som hovedrig, så priserne røg i vejret, og nomader kom trækkende med de mest sølle øg. Efterhånden som hestene blev afvist, voksede respekten.

En af de første nætter dræbte og åd en sulten ulveflok tre vilde føl, der holdt til nær pigernes lejr i hestereservatet Hustain Nuruu. Efter at have ædt føllene kastede ulvene sig over lejrens skraldespand.

– Det fik reservatets ridende vagt til at eskortere os afsted det næste døgn. Senere fulgte en 70-årig mand og hans 20-årige nevø os i 5 dage gennem et område med mange hestetýve. Sådan en gæstfrihed glemmer man aldrig, siger Lene.

Den første del af turen gik ikke bare over vidtstrakte, flade stepper, men også over 3.000 meter høje bjerge og lava og vulkanområder. Der var dage med hede bølge, dage med styrtregn, og der var storme med kirsebærstore hagl, som efterlod blå mærker over hele kroppen.

De to kvinder levede af fisk, som de selv fangede i floder, rabarber,

bær og vilde løg. De talte ikke meget sammen:

– Det gør man ikke, når begge ser de samme ting dag efter dag, siger Lene Rishede.

Næste hold var Hillerød-ægteparret Anne og Ulrik Harder, henholdsvis politiassistent og maskinmester. De var med i 3 måneder, mens turens sidste deltager tømrer Anders Bæk var med i næsten 1 år og steg på lige før Sibirien og vinterkulden. Lene Rishedes far, Bent Rishede, kom desuden et smut forbi.

– Det var skønt at se ham og høre nyt efter trekvart år – også selv om han ikke kom flyvende med kransekage, siger hun.

Vinteren i Sibirien var turens hårdeste del. Der var rekordhøje kuldegrader, og så var der grænsevagternes bureaukrati. På et tidspunkt fik Lene Rishede og Anders Bæk assistance fra konsulen for Mongoliet, den danske ambassade i Beijing, hofmarskal Søren Haslund-Christensen, *Dansk Ride Forbund* og flere privatpersoner. Men trods massiv diplomatisk indsats var ekspeditionen låst fast i 5 uger ved en grænseovergang i en bjerglandsby for foden af Altai-bjergene på grænsen til Sibirien.

– Ud over at de hele tiden krævede nye dokumenter, måtte vi ikke ride over grænsen, men *skulle* køre. I løbet af de 5 uger nåede vi syv gange at køre de 30 km frem og tilbage gennem ingenmandsland med hestene på ladet af en lastbil.

At starte lastbilen var for øvrigt ikke bare noget, man gjorde. Det tog mindst et par timer, fordi der først skulle tændes bål under oliekarret og varmes vand til køleren.

– Så stod vi der på ladet mellem isdækkede heste og skrålede *Last Christmas*, siger Lene Rishede.

– En særlig kold dag, hvor vi var strandet, og temperaturen var nede på 45 minusgrader, fik en af hestene forfrysninger i bagparten og lagde

sig simpelthen til at dø. Vi knoklede i timevis for at redde ham og give ham livsmodet tilbage, pakkede ham ind i fåreskind, masserede ham og prøvede at få ham til at gå, men han blev ved med at kollapse og faldt til jorden med et dumpt drøn.

Efter 8 timer var Kher Khalsan, også kaldet *Blue Eyes*, fordi han har blå øjne, uden for fare – så kollapsede både Lene Rishede og Anders Bæk og græd.

– *Blue Eyes* kamp lærte mig hvad livsvilje er. Han gav mig den vigtigste erfaring på hele turen, siger Lene Rishede.

Efter grænsen gik de næste 600 km gennem snefyldte bjerge med ikke bare kold, men tynd luft og mangel på foder og mad.

– Man vænner sig forbløffende hurtigt både til ekstremer og til at undvære mange af de ting, man slet ikke tror, man kan undvære i det moderne samfund. Når solen går ned i Mongoliet, ja så bliver det altså mørkt, og det indretter man sig så efter. Og vejene, ja de er altså bare ikke asfalteret, og det er så det. Mongoliet er 35 gange større end Danmark og har i alt 325 km asfalteret vej.

Man glemmer også hurtigt det daglige brusebad. Vi brugte hverken sæbe eller shampoo i 7 måneder. Hvis vandet var rent, kunne vi ikke få os til at svine det til, men meget af tiden i Rusland var det så forurenset, at enhver lyst til et bad forsvandt, siger Lene Rishede.

– Heldigvis har jeg mistet lugtesansen ved en ulykke, så jeg kunne ikke lugte mine rejsekammerater.

Mens *Team 2000* er Lene Rishedes længste tur, er den ikke hendes første usædvanlige langtur. Som 20-årig hestetosset eventyrspire red hun alene fra Amager til det sydfranske hestereservat i Camargue på sin hest Sacha, som hun har haft i 21 år.

– Jeg var på et tidspunkt ude for en alvorlig trafikulykke, hvor jeg fik

kraniebrud og var sygemeldt i lang tid. Det lærte mig, at drømme er vigtige, og turen til Mongoliet er en drøm, som jeg har haft siden jeg som barn så en tegneserie, der foregik i Mongoliet.

Jeg kan desværre ikke huske, hvad den hed, men derimod at he-

stene var tegnet med en hel anden fri holdning end de sammenbøjede og kontrollerede heste, som jeg kendte fra rideskolen. Og jeg kan stadig se billederne for mig, huske stemningen og den drøm, de vakte om at se det store, uberørte land, hvor nomaderne i mange århundreder har levet i tæt pagt med naturen, og heste er en vigtig del af eksistensgrundlaget.

Hvis jeg har en livsfilosofi, så er det, at man skal leve sine drømme ud – næste år er det måske for sent.

Kirsten Sørrig

Interviewet blev bragt i *Berlingske Tidende* 8. april 2001. Fotografierne er taget på turen i Mongoliet. Lene Rishede er i gang med at skrive en bog om *Team 2000*. Hun holder foredrag om turen, som man også kan læse mere om på www.team2000.dk.

Takhi-hesten trives

Videnskabsfolk mener at vide, at hestens oprindelse ligger omkring 20 mio. år tilbage i tiden, og at nutidens heste er efterkommere af Przewalskis hest, opkaldt efter den polske opdagelsesrejsende, der opdagede dem i 1880'erne. Przewalski fandt skeletdele af Takhi-hesten (tilnavnet til Przewalskis hest) i Mongoliet.

54 Takhi-hestene blev sendt ud af landet i perioden 1896-1904. På det tidspunkt var der endnu 1.700 Takhi-hestene i live i Mongoliet.

Takhi-hestene blev genindført i naturen i 1992, da 15 heste blev sendt til Hustain Nuruu i Mongoliet af Den hollandske Takhi-Stiftelse og Den mongolske Forening for Bevarelse af Natur og Miljø. Siden da er nye Takhi-hestene blevet indført til Mongoliet hvert andet år. I dag er der omkring 120 Takhi-hestene i Hustain Nuruu.

Ifølge Ts. Sukhtulga, som er næstformand for Hustain Nuruu-centret, er der blevet født 70 føl, siden Takhi-hestene blev bragt til Hustain Nuruu i 1992. På trods af det ekstreme vintervejr, der kulminerede i dette og sidste års zud-kata-

strofe, overlever Takhi-hestene med stor succes. Sammenlignet med de hjemlige vildheste, er Takhi'erne usædvanligt hårdføre, og de undgår i vidt omfang at tabe i vægt i vinterperioden.

Alligevel, siger Sukhtulga, har man fodret de Takhi-hestene, der ankom i sommeren 2000, fordi de endnu ikke helt har tilpasset sig det mongolske klima. Centret modtog 20 føl sidste år, og de har nu omkring 20 hopper at få næring fra.

Der er 12 flokke af Takhi-hestene i Hustain Nuruu, hvor der i spidsen for en flok normalt står en hingst og 4-11 hopper. Hingste lader deres føl vokse op uden for deres egen flok. Hver flok markerer sit område med en form for »grænsepæle« bestående af gødning – af og til opstår der stridigheder.

Takhi-hestene i Hustain Nuruu er i egentlig forstand vilde – hvad der adskiller dem fra alle andre hestecer. De trives godt og udvikler deres forsvarsinstinkt; antallet af føl, der tages af ulve, er for nedadgående. Hver hest har sin egen »biografi«, og deres »familier« registreres meget detaljeret.

Der er kun 26 lande tilbage med et samlet antal Takhi-hestene på 1.700, og videnskabsfolk antager, at halvdelen af disse allerede har mistet deres vilde natur. Ukraine er i besiddelse af det største antal Takhi-hestene – dog ikke mere end 50-60 individer. Zoologiske haver kan ikke rumme mere end 1.300 Takhi-hestene, hvorfor flere og flere af dem bliver avlet i Mongoliet. En hoppe kostede før i tiden \$5.000 og en hingst \$3.000, men i dag er prisen gået ned til omkring \$1.500-2.000 i takt med, at antallet af Takhi-hestene stiger.

Fra 2003 vil den hollandske Takhi-bevaringsfond hjælpe Hustain Nuruu til at blive økonomisk uafhængig, og en mongolsk studerende vil af fonden få økonomisk støtte til at gennemgå kurser i Holland. ■

B. Oyundelger

The Mongol Messenger 07(501):7
14.02.2001

Hustain Nuruu ligger i Tuv aimag, Altanbulag, Argalant og Bayanhangai sum, 105 km fra Ulaanbaatar. Hele området dækker 49.900 hektar. I området lever også bæver, hjort, gazelle, vildsvin, antilope, ulv, los, ræv, grævling og 126 arter fugle, herunder trane, stortrapp og stork.

Med støtte fra den hollandske regering er Den mongolske Forening til Bevarelse af Natur og Miljø ved at starte et projekt til beskyttelse af økosystemet i og omkring Tul-floden, der løber i den sydlige del af Hustain Nuruu. Samtidig vil man igangsætte en undersøgelse af floraen og faunaen i området.

Genopbygning af telegraflinien gennem Mongoliet (I)

1921-1923

Sidst fortalte Albertsen om krig og ufred i Mongoliet. Mongolerne var blevet kede af det kinesiske militærs herredømme og assisterede, eller måske rettere ledede af Baron Ungern Sternberg, gjorde de i eftersommeren 1920 opstand mod kineserne med det resultat, at disse efter et meget blodigt 3 dages slag i begyndelsen af februar 1921 måtte rømme Urga med resterne af deres hær, som – om rygterne taler sandt – ikke nåede ret langt fra Urga, før den blev omringet og nedsablet af Ungerns folk. Heldigere slap en anden kinesisk hær, der lå ved Tuerin, fra det. Den blev efter Urgas fald

Kristen Albertsen som passager ved den kinesisk-mongolske grænse, 30. okt. 1921.

angrebet af mongolerne og med meget stort tab måtte den trække sig sydpå ned mod Kina. En del af den nåede virkelig også tilbage til Det himmelske Rige, men at tilbagetoget just ikke fandt sted helt uden vanskeligheder, derom vidnede endnu sidste sommer talløse mere eller mindre fortærede lig og ådsler af heste og kameler langs vejen og de svættede ruiner af Udde Telegrafstation og automobilstationerne ved Iren Dabasunor og Sainosso; og et stort tempel en snes miles nord for Pangkiang, som før opstanden vrimlede med lamaer, lå øde og halvt ruineret hen.

Til alt uheld ville skæbnen, at den letteste vej for denne hær at følge på tilbagetoget mod Kina, var

den gamle karavanevej langs telegraflinien. Det var vinter. Gobiørkenen byder ikke på skove til brændsel, kun en håndfuld tørret gødning her og der. Hvad er det til så mange at lave mad med og varme sig ved? Så kan man undre sig over, at soldaterne meget snart fik det lyse indfald at bruge telegrafpælene til brændsel? Det var rigtignok ikke det, de var der til, og hård straf for den, som rørte telegraflinien, var der jo også, men nød bryder alle love, og de huggede løs på linien med godt humør.

Den mongolske hær, der forfulgte kineserne, lærte fra disse og tog sig også en pæl nu og da, og da en større mongolsk hær senere blev stationeret syd for Udde for at passe

på, at kineserne ikke skulle komme tilbage, og denne hær snart havde opbrugt, hvad der fandtes af tørret gødning indenfor mange miles afstand, tyede den også til telegraflinien for brændsel.

Da forholdene efterhånden blev mere rolige, og karavanetrafikken så småt begyndte at komme i gang igen, skete det også nu og da, at der gik en pæl med i købet, så alt i alt manglede der omkring 3.600 pæle, da der endelig var kommet så meget ro i lejren, at man kunne begynde at tænke på at få linien sat i stand igen. Desuden havde Baron Ungern spillet os et slemt puds. For at skaffe sig materiale til en anden linie, som han nu havde sat sig i hovedet, at han ville have bygget, havde han ladet den ene af de to tråde tage ned med samt isolatorer og isolatorkroge hele vejen fra grænsen (ca. 40 miles syd for Udde) til godt 70 miles fra Urga, så der på denne ca. 300 miles (480 km) lange strækning kun fandtes én tråd. Når dertil lægges, at det meste af tråden på de steder, hvor pælene var blevet huggede bort, efterhånden forsvandt, kan det vist ikke være svært at danne sig et billede af, hvordan Kiachta-linien så ud på eftersommeren 1921.

Så længe Baron Ungern holdt hus i Mongoliet, var der ingen, der tænkte på at gøre noget ved Kiachta-linien. Det ville have været ensbetydende med at afsige sin egen dødsdom at vove sig inden for hans rækkevidde. Men så snart han og hans bande hen på sommeren var blevet dels hugget ned og dels taget til fange eller bortjaget af mongolerne, der efterhånden var blevet kede af hans rædselsherredømme og havde indkaldt en større sovjet-hær til at assistere med at blive af med Ungern, begyndte de interesserede parter igen at røre på sig for at få linien igennem fra Peking til Kiachta.

Et kinesisk linieparti gik i gang med reparationen syd fra i august

måned og fik hurtigt en foreløbig linie stillet op så langt som kinesisk herredømme gjorde sig gældende, nemlig til den mongolsk-kinesiske grænse ca. 40 miles syd for Udde. Men da arbejdsholdet ville til at overskride grænsen og rykke længere nordpå, satte kommandanten for den mongolske grænsevagt stolen for døren og forbød al videre fremrykning. Forhandlinger blev forsøgt først med kommandanten for grænsevagten og senere med autoriteterne i Urga, men uden bedre resultat. Det så i længere tid ud, som om det skulle blive nødvendigt at opgive videre reparation. Liniepartiet blev endogså sendt tilbage til Kalgan og opløst.

Nu er Kiachta-linien jo imidlertid et alt for betydeligt led i det internationale telegrafnet til at det kunne tillades, at den sådan fik lov til at ligge i ruin i længere tid af gangen. Da de forskellige interesserede parter havde presset på længe nok, fik jeg igen besked om at tage op til Urga for at forsøge med blide ord eller trusler, om det kunne lade sig gøre at få de mongolske myndigheder til at gå med til at reparere linien.

Den 19. oktober 1921 ankom jeg til Kalgan, hvor jeg blev opholdt ret længe på grund af, at rutefarten med automobiler på Urga endnu ikke var kommet ordentligt i gang efter opstanden. Dette tvungne ophold i Kalgan kom mig dyrt til at stå, idet en større sum penge blev stjålet fra mig der. Alle forsøg på at fange tyvene svigtede, skønt det må siges til politiets ros, at de tog ret godt fat på sagen. Jeg tror næsten, de var inde på det rette spor, men så gav de op, fordi det vist så ud, som om der kunne være visse udlændinge implicerede. Udlændinge er jo »tabu« her til lands, så jeg hverken så eller hørte mere om de penge.

Kalgan viste sig i det hele taget ikke fra den elskværdigste side, medens jeg var der. Det første par dage

var det tørvejr. Da lå støvet næsten knædybt i de såkaldte gader. Så slog det om til regn og snesjap med det sørgelige resultat, at gaderne blev til dybe mudderfloder, som kun kunne befærdes til hest og så endda kun med den yderste forsigtighed. Skønt et meget vigtigt handelsknudepunkt med jernbaneforbindelse både syd og vest efter og karavane med de vigtigste byer i Mongoliet, er Kalgan ikke meget af en by at se til: en jernbanestation og nogle få krogede skumle gader flankerede af ubetydelige bygninger stablet ind i en krog i bjergene, som omgiver byen på alle sider undtagen mod syd. Den store kinesiske Murs yderste gren danner byens nordgrænse. På alle bjergtoppene rundt om byen tegner murens solide vagttårne sig skarpt mod himlen. En mudret bjergflod af ret anselige dimensioner deler byen i to, som er forbundne med en ældgammel stenbro. En halv snes udenlandske firmaer har filialer i Kalgan, som i kraft af sin beliggenhed på grænsen af Mongoliet har et stort og rigt opland.

Den 27. oktober var vi endelig kommet så vidt, at vi kunne sætte næsen nordefter. Jeg var passager hos en amerikaner, som lige havde startet en automobilrute på Urga, og som nu skulle op på sin første tur med 3 vogne og fuld last af kinesiske passagerer foruden mig og min mongolske fører. For at komme op på den mongolske højslette tog vi en anden vej, end den vi havde fulgt, da vi tog op i januar. Inden vi endnu var kommet ud af Kalgan svingede vi vest efter og passerede gennem nogle uhyggelige smalle hulveje, hvor vi havde en masse vrøvl med at passere lange rækker af tungt lastede kærre med korn oppe fra sletten, over en lav højderyg og ned i en stenet flodseng med lidt vand og uhyre mange store sten, forbi byen Wen Chuang og drejede nord efter op igennem flodsengen, som til sidst førte os op

Erhlien Telegrafstation, 29. okt. 1921.

Foto: Albertsen

til et betydeligt lavere og lettere tilgængeligt pas, hvor vi kunne tage vognene op ved egen kraft. På toppen af passet og de tilstødende højder ses nogle sørgelige rester af den yderste udløber af den store kinesiske mur. Der ligger et par gamle forfaldne templer, hvor vejfarende bønder anråber deres forfædres ånder om beskyttelse, før de begiver sig den alt andet end farlige tur ned af passet.

Men hvilken forskel er der ikke på, om man ser sig tilbage eller fremad, når man står på passets top. Bag beskueren er landskabet øde, et vildt forrevet bjergland gennemkrydset af gabende raviner og kløfter skinnende i snart sagt alle regnbuens farver. En snes miles borte ses Hun-floden, der heroppe fra tegner sig som et sølvbånd, skønt den i virkeligheden er gul og grumset og tyk som vælling. Langt ude i baggrunden står som dybe blå skygger de høje bjergkæder, der kranser Peiking-sletten mod vest og nord.

Som et stort reliefkort ligger landet udbredt under én dernede. Ser man fremefter, har man udbredt foran sig Mongoliets frodige, bølgende sletteland oversået med templer samt større og mindre landsbyer så langt øjet rækker.

Fra Kalgan var vi steget omkring 2.000 fod (670 m) op til passets top, medens vi for at komme ned på den mongolske højslette kun behøvede at gå 100 fod (30 m) eller så ned.

Hele vejen nordpå til Urga og længere holder sletten sig i denne højde, kun her og der varieret med større eller mindre bjerggrupper. Ved Urga bliver landskabet mere bjergrigt.

Den første nat nåede vi kun til en stor landsby – Chang-Pei-Hsien – ca. 30 miles fra Kalgan, hvor vi så overnattede. Den anden dag op på formiddagen passerede vi den svenske missionsstation ved Hallongosso, hvor vi var inde og få en kop kaffe.

Kun 2 af vore 3 vogne nåede frem til Pangkiang den aften. Den ene endda på slæb af den anden forårsaget af en utæt køler, medens den tredie, der var blevet sendt ud for at lede efter en brønd, først nåede frem den næste morgen. Efter at køleren på invaliden var blevet nogenlunde repareret fortsatte vi nordefter og nåede hen på eftermiddagen ruinerne af Iren Dabasunor automobilstation. I den ene bygning, der var blevet sat nogenlunde i stand af det kinesiske linieparti, var der installeret en telegrafstation kaldet »Erhlien«.

Allerede i Pangkiang så vi tydelige spor af krigen i form af udstrakte fæstningsværker og en større kinesisk militærlejr. Da vi kom en snes miles længere nordpå, så vi de første strækninger af nedhugget telegraflinie midlertidigt udbedret med små pæle ikke stort højere end en velvoksen mand til hest. Nogle steder manglede der kun en pæl eller

to, men andre steder var der milelange strækninger, hvor de oprindelige store pæle var forsvundne.

Erhlien Telegrafstation bestod – og består så vidt jeg ved endnu – kun af 2 morseapparater opstillede på et faldefærdigt bord lavet af gamle pakkasser. Stationslokalet, der er $8\frac{1}{2} \times 15$ fod ($2,7 \times 4,7$ m), med lergulv, nøgne lervægge og loft af ubarkede telegrafpæle, tjente samtidig som opholds- og soveværelse for de 2 telegrafister. Ved siden af var der et lignende rum, der brugtes til køkken og opholds- og soveværelse for liniemændene og et par tjenestefolk og logi for vejfarende.

Vi foretrak – som vi også havde gjort i Pangkiang – at slå vort telt op og sove i den frisk luft frem for at tage plads op inde i stationen og benyttede det meste af natten og en del af den næste formiddag til at reparere køleren på den havarerende vogn mere solidt, end det var blevet gjort i Pangkiang.

Fjerdedagen passerede vi – i et vildt, forrevet klippeland ca. 30 miles nord for Erhlien Telegraf – grænsen mellem Kina og Mongoliet. En snes miles længere fremme blev vi stoppede af den mongolske grænsevagt, som førte os et godt stykke ind imellem højene, hvor vi efter en lang ventetid blev inspirerede af en højerestående mongolsk embedsmand, som – da min mongol havde forklaret ham formålet med min tur til Urga – meget snart lod os gå videre. En times tid senere passerede vi ruinerne af Udde Telegrafstation, som var blevet fuldstændigt molesteret og nedbrændt under opstanden. Fra grænsen op til Udde stod der kun nogle ganske få pæle her og der, medens fra grænsen nordefter manglede der pæle i varierende udstrækning indtil ca. 70 miles (111 km) fra Urga.

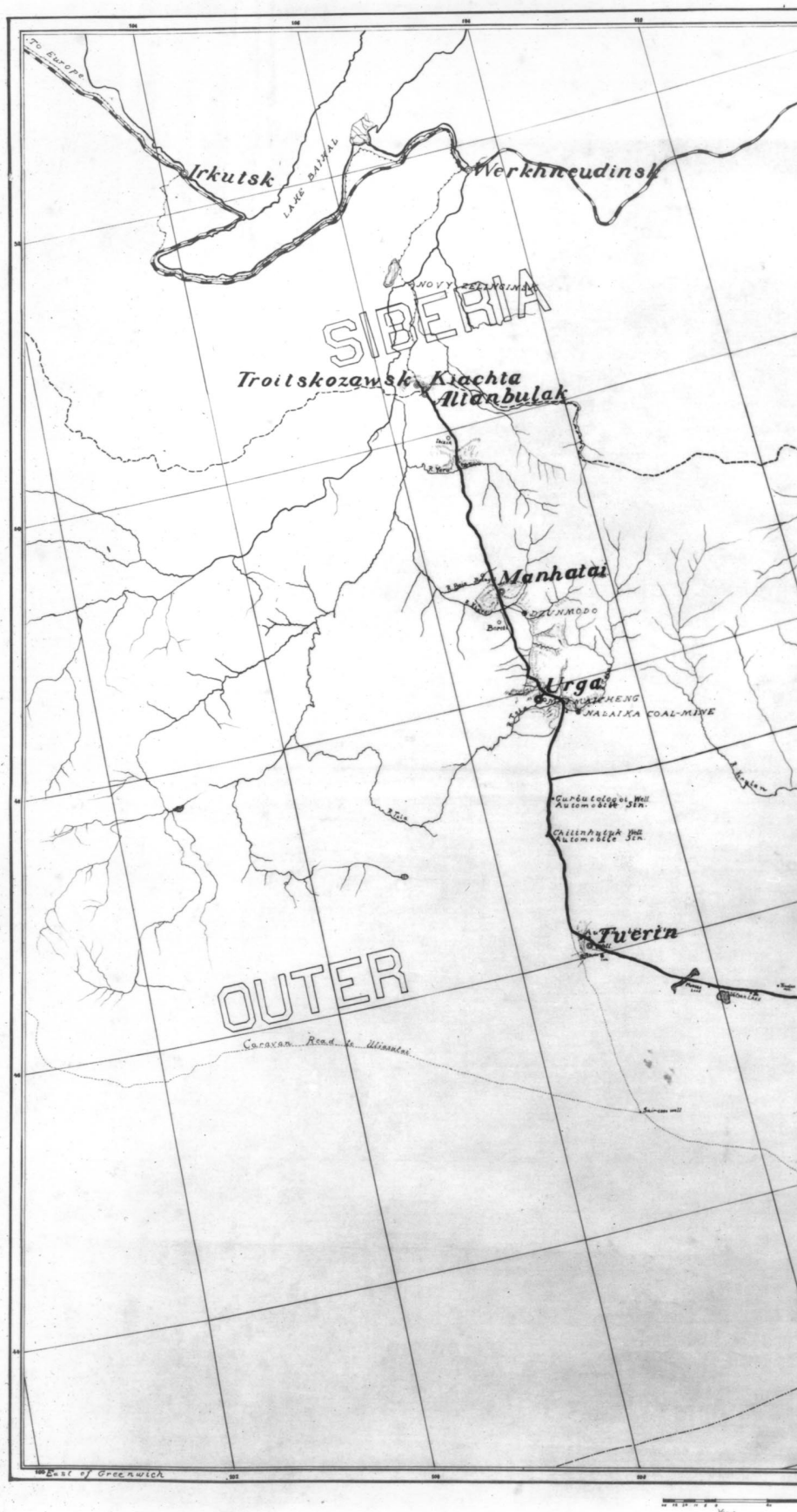
Da der ikke var noget særligt sted at ty hen for den nat, slog vi lejr inde mellem nogle bakker i læ for en uhyggelig kølig nordenvind, der

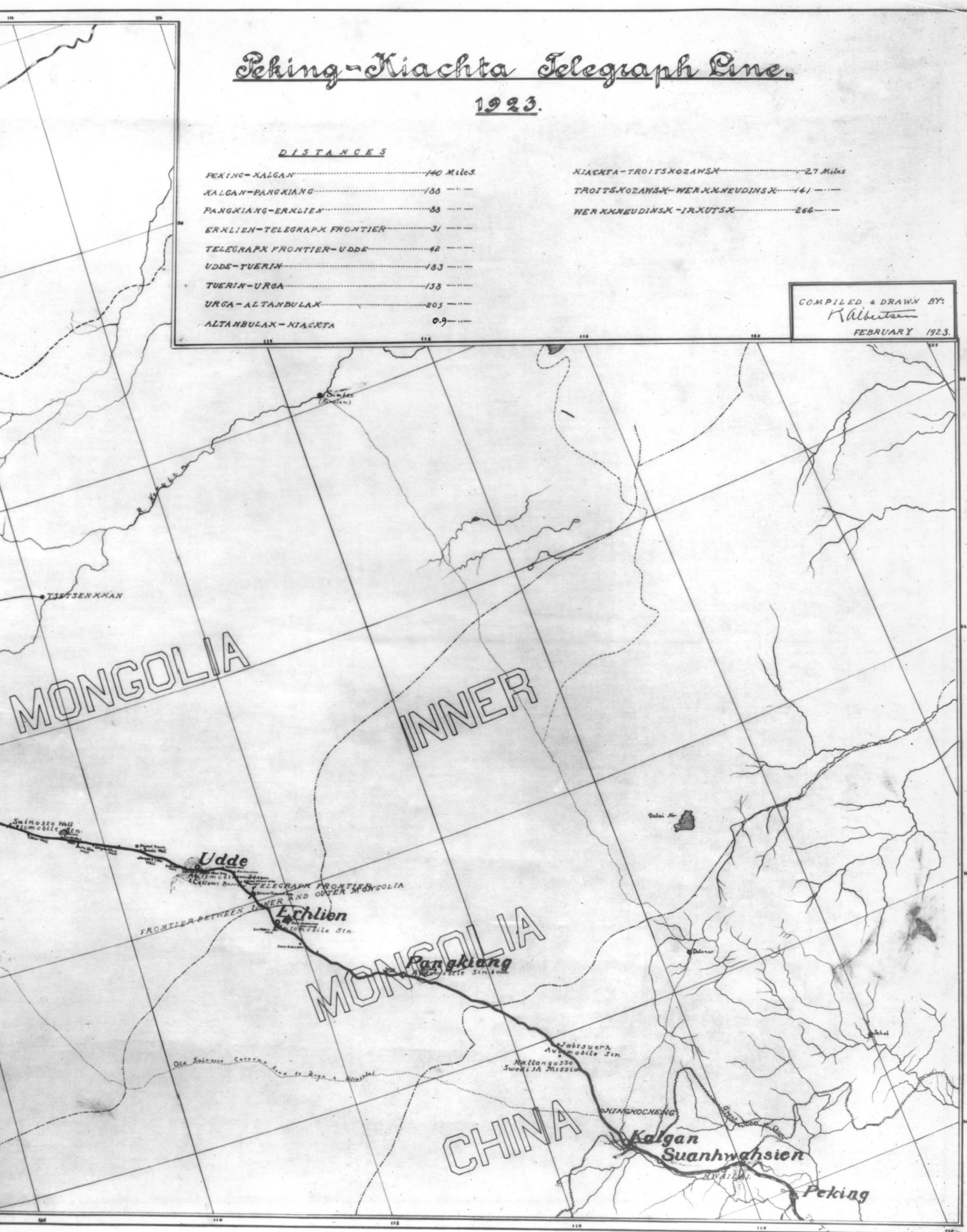
pludselig var blæst op hen mod solnedgang.

Den femte dag tog os vel forbi Tuerin, hvor vejen fører over et uhyggeligt stenet og på sine steder absolut ikke ufarligt pas, som jeg altid trækker et dybt lettelsens suk, når det er vel bag mig. Da telegrafstationen ligger gemt dybt inde imellem klipperne ude af vejen, tog vi ikke derind, men fulgte en mere direkte vej, der fører forbi et stort lamakloster bestående af et par templer og hundreder af små rød-malede træhytter, beliggende i en sænkning velbeskyttet af en krans af store klipper på alle sider. Der siges at være henimod 2.000 lamaer af alle aldre og størrelser i dette kloster. Deres hovedbeskæftigelse synes at være at drive rundt i landskabet og samle tørret gødning til brændsel. Noget af det første, man ser, når man nærmer sig klostret, er kolossale bunker af dette lækre brændselsmateriale.

Vi slog os ned for natten ved en lille gruppe jurter, hvor vore kinesiske passagerer fik husly, medens vi holdt os til vort lille telt, skønt det var forbistret koldt. Det var det herligste lune efterårsvejr, da vi forlod Kalgan, men jo længere vi kom nordpå, des koldere blev det. Heroppe nord for Tuerin var vi inde i snedækkede distrikter. Næste dag, da vi rullede op mod Urga, sad vi flere gange fast i dybe snedriver, hvilket i forbindelse med at den syge vogn igen havde begyndt at gøre knuder, der til sidst blev så slemme, at vi måtte efterlade ejeren med den ca. 40 miles fra Urga, medens vi tog køleren med ind for at få den repareret, gjorde, at vi først nåede ind til Urga langt hen på eftermiddagen.

I Urga blev vi ikke videre godt modtaget. Først blev vi stoppet af en forpost udenfor Maimaicheng, som først lod os passere efter megen snakken. Med en soldat på hver vogn blev vi sendt til Maimaicheng

Mongolsk grænsevagtstation mellem
Erhlien og Udde, 30. okt. 1921.

Foto: Albertsen

Toldstation, hvor der igen blev snakket en hel del, inden vi fik lov at gå videre med et par andre soldater om bord. Så gik turen op igennem Urgas gader, hvor de blodige slag havde stået i februar. Hvor slet ikke så få huse, som havde været der, da vi forlod Urga på vor vej til Manchuriet, nu manglede – revet ned og benyttede til brændsel i løbet af vinteren, da Urgas forbindelse med omverdenen havde været meget sløj og tilførslen af brændsel for lille.

Vi blev ført til toldstationen i Urga (Kuren), hvor der var lukket, da det var sent på eftermiddagen. Ingen vidste, hvad de skulle gøre ved os, til kommandanten for byens milits kom til stede. Han tog straks mine våben fra mig, men lod mig ellers beholde mine øvrige ejendele, medens kineserne måtte af med alt, hvad de havde af bagage osv. Derefter blev vi sendt til Kommandantstvo – bymilitsens hovedkvarter, hvor vi vist godt kunne være blevet hele natten for al den interesse, de tog i os der, om ikke et par bekendte,

som jeg havde set mit snit til at sende bud efter, var kommet til stede og havde sagt god for os og lovet, at vi nok skulle komme tilbage og blive registrerede den næste dag, hvilket sidste jeg også var meget omhyggelig med at gøre.

Registreret blev jeg efter alle kunstens regler. Ikke alene blev hele min dåbsattest og mine forskellige pas afskrevne, men jeg måtte også give oplysning om, hvor jeg havde gået i skole, hvad jeg havde lært og en uendelighed af andre ting. Men efter den tid vidste de også så meget om mig, at jeg aldrig havde noget vrøvl mere, så længe jeg var i Urga.

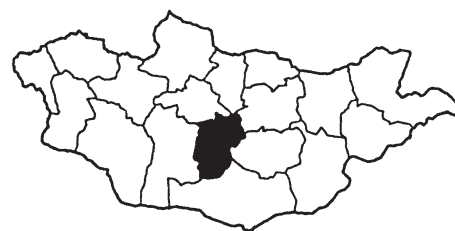
Jeg havde egentlig ventet, at det ville blive meget nemt at få mongolerne til at gå med til at reparere linien, når først jeg fik talt lidt med dem og havde forklaret dem liniens betydning for den store verden i almindelighed og Mongoliet i særdeleshed. Men i den retning blev jeg slemt skuffet. Mongolerne var hverken til at hugge eller stikke i til at begynde med. Først da min ven, soldaten, der havde eskorteret os til Sambes, da vi rejste til Manchuria i februar, blev udnævnt til direktør

for telegrafene, kom der lidt liv i forhandlingerne, som ikke desto mindre trak ud til hen i begyndelsen af december.

Det meste af tiden gik med at vente på ministerielle afgørelser. Mongoliet havde i tiden siden vi forlod byen sidst fået stablet en egen regering på benene med alle de dertil hørende departementer og kontorer assisteret af russiske rådgivere, og for at få noget af denne højst kedsommelige ventetid til at gå og samtidig få et overblik over linierne fra Urga til Kiachta foretog jeg i dagene mellem den 15. og 20. november en tur til Kiachta. Turen blev foretaget med en automobil, som imidlertid var blevet stillet til min rådighed for reparationen, og som troligt fulgte mig gennem tykt og tyndt til jeg over 1 år senere returnerede til Peking. Endda var der slet ikke så lidt »kick« i den, da vi sagde hinanden farvel for kort tid siden. *(fortsættes)*

Kristen Peter Albertsen

Övörhangai Aimag

Övörhangai aimag betyder »Syd Hangai«. Aimagen ligger midt i Mongoliet og som den eneste aimag omgivet af seks andre aimager, fra nord med uret: Arhangai, Bulgan, Töv, Dund Gov', Ömnögov' og Bayanhongor. Provinsens 63.500 km² dækker stort set alle naturzoner, der findes i Mongoliet, fra skov og steppe til ørken.

Den østligste ende af Hangais skovklædte bjerge rager ind i den nordvestlige del af provinsen. I den sydlige del af aimagen ligger dele af de nøgne bjerge Baga Bogd og Arts Bogd, som tilhører Gov'altai-bjergsystemet.

Langs de nordlige skråninger af Hangai-bjergene løber Orhon-floden, hvor den har et 24 m højt vandfald, Ulaan Tsutgalan, et af aimagens seværdigheder. Ikke langt derfra ved Hujirt findes en kendt kilde med mineralsk vand og et sanatorium.

Erhverv

Aimagens hovederhverv er husdyrhold, især får og heste. Med 1,2 mio. får ud af 1,8 mio. husdyr er aimagen det næststørste færeholderområde. Med vand fra Orhon-floden dyrker man 30.000 hektar land med foderafgrøder.

Befolkning

Hovedparten af aimagens befolkning på 97.000 er khalkha-mongoler. Provinsens administrationscenter ligger i Arvaiheer, som ligger ved Ongiin Gol-floden.

Arvaiheer, som ligger 430 km sydvest for Ulaanbaatar, er en al-

mindelig by uden særlige seværdigheder. Mod nord breder byen sig ud på en grøn bølgende steppe, typisk for det centrale Mongoli. I den sydlige del af byen løber floden Ongi Gol, men byen strækker sig ud i det uendelige flade Gobi. Byen har et lille museum, som fortæller om Hangai-regionen og om Gobi. Det har en god samling udstoppede dyr.

I Arvaiheer ligger et tempel, Gandan Muntsaglan Hiid, som er relativt stort, byens størrelse taget i betragtning. Det oprindelige tempel blev ødelagt i 1937. Det nuværende tempel blev åbnet i 1991 og har 40 munke.

Kharakorum (Harhorin)

Harhorin var Chinggis Khans hovedstad i 1200-tallet. Der er dog intet tilbage af khanens gamle hovedstad. De sidste rester brugte man i 1580'erne til at bygge Erdenezuu med. Det kan være, at man med arkæologiske udgravninger vil kunne finde rester af den gamle by. Det eneste synlige, der er tilbage, er to stensildpadder, som har været fodstykke for et stort skilt. Den ene ligger øst for Erdenezuu, den anden ligger på en bakketop syd for byen.

Den nuværende by ligger godt i en dal ved Orhon-floden, hvor dalen munder ud i en uendelig steppe. Der er kun 400 km til Ulaanbaatar ad en asfalteret vej, så mange turister besøger byen.

Syd for byen ligger en stor sten i form af en penis i en dal, som har form af et kvindeskød. Stenen gik i stykker i 1960'erne.

Erdenezuu Hiid

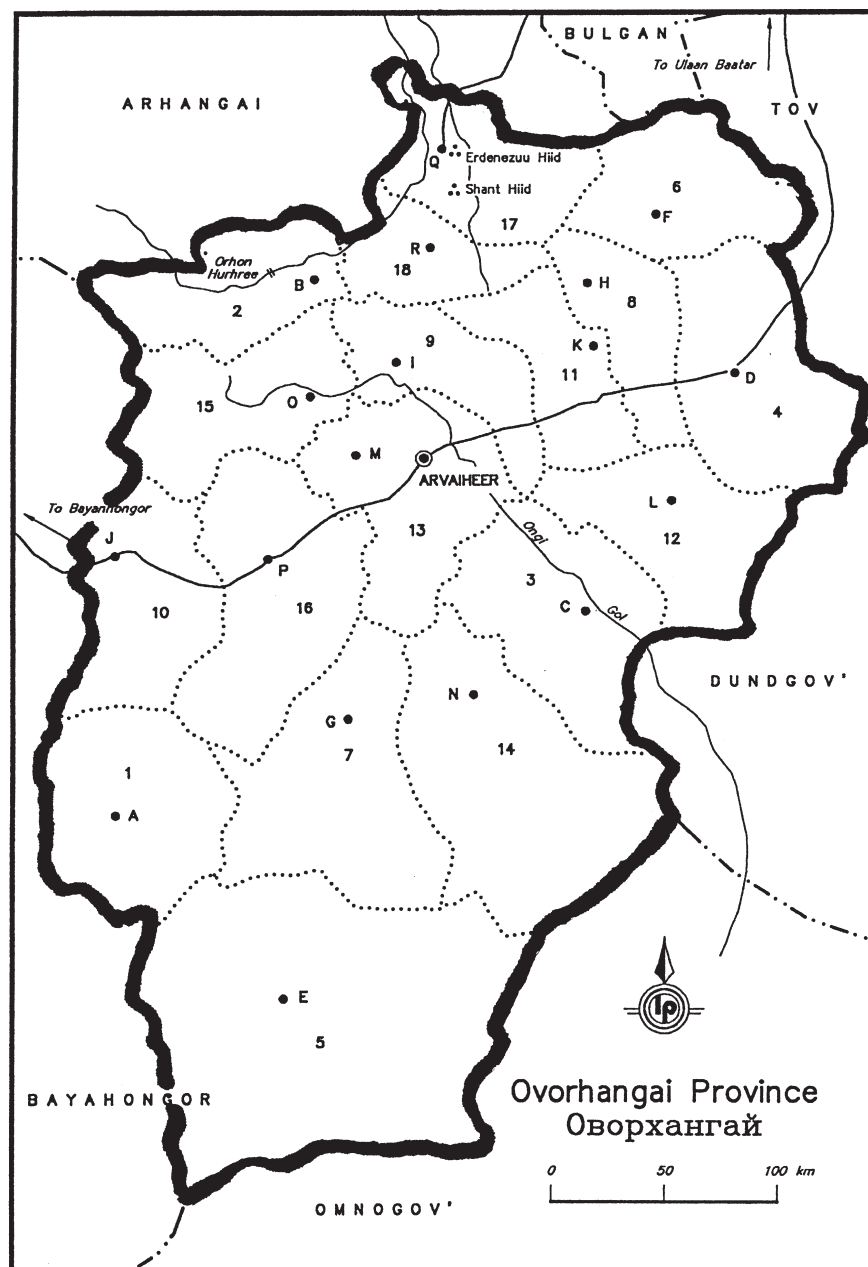
Khalkhamongolprinsen Abadai Khan besøgte Khukhu Khoto og talte både med Altan Khan og den 3. Dalai Lama. Abadai Khan blev begejstret for de nye ideer og så i den tibetanske form for buddhisme en mulighed for at forstærke sin magt i Ydre Mongoli.

I 1586 grundlagde Abadai Khan det første kloster, Erdenezuu (Erdeni-yin-juu), i Ydre Mongoli en halv kilometer fra Chinggis Khans gamle hovedstad Kharakorum. Den lå på det tidspunkt i ruiner. Man lånte uhæmmet byggemateriale fra ruinerne til byggeriet af Erdenezuu, så at Kharakorum stort set forsvandt fra jordens overflade. I hver sin store stupa ligger Abadai Khan og hans søn Dhüring Khan begravet.

En stupa er en religiøs mindestøtte, som kan rumme asken af en fornem person, en lama eller et religiøst relikvie. Stupaer findes i alle størrelser fra små på få centimeters højde til store på op til 25 meters højde. Stupaer findes i eller ved templer eller stående på særlige hellige steder ude i naturen, hvor man vil give et offer.

Mange stupaer symboliserer de fem elementer, som mennesket ifølge lamaismen styres af. Den nederste sektion symboliserer jorden. Oven på den står en kuppel (symbol på vand). Derover en slank, lagdelt hals (symbol på ild). Øverst sidder en halvmåne (symbol på luft) og en kugle (symbol på æter).

I tidens løb blev Erdenezuu delvis ødelagt, når krig hærgede området. Klosteret blev flere gange genopbygget eller restaureret, for eks-

AIMAG: OVORHANGAI ОВӨРХАНГАЙ
AIMAG CAPITAL: Arvaiheer АРВАЙХЭЭР

SUMS

1	Baruunbayan Ulaan	БАРУУНВАЯН-УЛААН
2	Bat Olzii	БАТ-ӨЛЗИЙ
3	Bayangol	БАЯНГОЛ
4	Bayan Ondor	БАЯН-ӨНДӨР
5	Bogd	БОГД
6	Burd	БҮРД
7	Guchin Us	ГУЧИН-УС
8	Zuil	ЗҮЙЛ
9	Zuunbayan Ulaan	ЗҮҮНБАЯН-УЛААН
10	Nariinteel	НАРИЙНТЭЭЛ
11	Olzii	ӨЛЗИЙ
12	Sant	САНТ
13	Taragt	ТАРАГТ
14	Togrog	ТӨГРӨГ
15	Uyanga	УЯНГА
16	Hairhandulaan	ХАЙРХАНДУЛААН
17	Harhorin	ХАРХОРИН
18	Hujirt	ХУЖИРТ

golsk, tibetansk, kinesisk og arabisk, hvoraf en del er fra 1200-tallet og 1300-tallet.

Maan'tiyn Höshöö

Dette er et monument fra år 731 med tyrkisk inskription. Nu er det blandt de bevaringsværdige kulturmonumenter i Mongoliet under FN's beskyttelse.

Shant Hiid

Dette kloster ligger mellem Khara-korum og Hujirt. Tidligere var der en del klostre i området, men de blev alle ødelagt i 1930'erne. I 1647 besøgte den berømte mongolske kunstner og religiøse leder G. Zana-bazar Shant Hiid. I klosteret findes genstande som Zanabazar har lavet.

Som andre steder blev klosteret ødelagt i 1937, bygningerne brændt af og munkene sendt bort. I hemmelighed videreførte fem munke det religiøse liv med fare for deres liv.

Klosteret er blevet sat i stand efter 1990 og har nu 50 munke. Ikke alle bygninger er restaureret endnu.

empel i 1760-1796, 1808-1814 og 1944-1947. Siden 1942 er klosteret blevet et offentligt, statsligt museum, hvor der nu kommer ca. 10.000 besøgende om året. Der pågår en konstant vedligeholdelse. Bygningerne er bygget i mongolsk, tibetansk eller kinesisk stil.

Erdenezuu dækker et område på 400 m gange 400 m. Det er stadig omgivet af en hvidkalket mur med en port i hver af de fire sider og forsynet med 108 stupaer hele vejen rundt. 108 er et helligt tal for la-

maismen, fordi den buddhistiske »bibel« er skrevet i 108 bind. Lama-munke med høj rang og prinser fik deres aske begravet i sådanne stupaer.

Klosteret rummede tidligere 60 store og små templer, hvoraf der nu kun er få tilbage. Disse er restaureret og indrettet som museer med store samlinger af imponerende religiøse genstande fra forgyldte buddhafigurer til farvestrålende vægmalerier (thangka). I klosteret er der også manuskripter på mon-

SUM CAPITALS

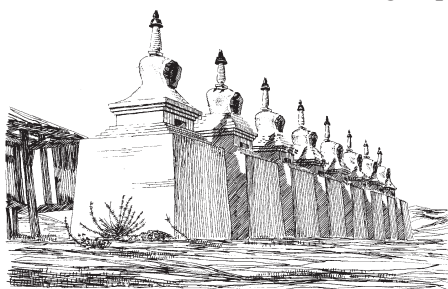
AH A	Hoovor	ХӨӨВӨР
B	Ovt	ӨВТ
C	Shiree	ШИРЭЭ
D	Bumbat	БУМБАТ
E	Hovd	ХОВД
F	Ongon	ОНГОН
G	Arguut	АРГУУТ
H	Monhbulag	МӨНХБУЛАГ
I	Bayan Ulaan	БАЯН-УЛААН
J	Tsagaan Ovoo	ЦАГААН-ОВОО
K	Sangiin Dalai	ДАЛАЙ
L	Maihan	МАЙХАН
M	Huremt	ХҮРЭМТ
N	Hoolt	ХООЛТ
O	Ongi	ОНГИ
P	Marzad	МАРЗАД
Q	Harhorin	ХАРХОРИН
R	Hujirt	ХУЖИРТ

Hujirt

Ved Hujirt ligger en lille græslandingsbane, hvor fly starter og lander uden besvær. Byen er ikke stor, men kendt for sine varme kilder med mineralsk vand, som kan helbrede næsten alt. Mellem flyvepladsen og byen ligger et bjerg, hvor der står en figur af en hjort på toppen. Derfra kan man se nogle gamle før-mongolske grave ved bjergets fod. Hujirt ligger 54 km sydvest for Kharakorum og 427 km sydvest for Ulaanbaatar.

82 km vest for byen er Orhon-flodens vandfald, som er omkring 25 m. Mængden af vand i faldet afhænger af årstiden. Sent på sommeren er der kun lidt vand. Landskabet er meget smukt. ■

Sangerup

Indlæg

Turisme i Mongoliet

Jeg arbejder som et led i min turistuddannelse i Ulaanbaatar for MTB (*Mongolian Tourist Board*) og hjælper primært med Internet og forskellige former for personaleuddannelse.

Jeg tog af sted fra Danmark med temmelig modstridende oplysninger om min nye destination. Den ene kilde var de katastrofe meddelelser de vestlige medier indimellem kom med fra landet, heriblandt hofmarskal Søren Haslund-Christensens kronik i *Jyllandsposten* 18 marts »Katastrofe i Mongoliet«. Den anden var min engelske kontakt herude der nærmest uforstående overfor mine spørgsmål forsikrede mig at Ulaanbaatar bestod. Jeg landede 31. marts.

Som ansat ved MTB kan jeg se en åbenlys nedgang i turismen på alle fronter, som uigenkaldeligt hænger sammen med den eksposering landet har fået gennem 2 år. Vist er nødhjælp godt og nødvendigt, men en overeksponering af udelukkende elendighed via vestlige medier vil på længere sigt skade betydeligt. Specielt da turismen så absolut er et af landets største økonomiske potentialer og er udset til i 2004 at udgøre 3-4% af BNP. Det har lange udsigter.

I 1998 kom i alt 42.377 deciderede turister til landet (Tivoli på en weekend), heraf 362 danskere. I 2000 var tallet 33.232 heraf de 128 danskere. Altså en nedgang på godt og vel 25% på 2 år! Man kunne fristes til at sammenligne med det ramaskrig der har været i Dansk Turisme fordi tyskerne keder sig på Vestkysten og nordmændene i København.

Det har vel altid været lidt ekstremt at feriere et sted som Mongoliet, men nu er det i vestlige folkemunde gået fra at være ekstremt til

at være nærmest dumdristigt har man indtryk af. Men Mongoliets uheldige kombination af klimatiske ekstremer de sidste 2 år har hverken gjort landet til et mere lovløst eller farligt sted at være, og denne nedgang i turismen er synd for mongolerne, for den er ikke berettiget!

Fakta er at de steder der er hårdest ramt af uvejr og overgang til markedsøkonomi er øde afsidesliggende egne der sjældent har besøg af turister. Mongoliet byder på ca. 260 solskinsdage om året, og den regulære turistsæson i Mongoliet strækker sig fra juni til september hvor temperaturerne ligger på over 20 grader i gennemsnit, og i denne periode byder landet på stort set alt hvad hjertet begærer. Specielt indenfor natur, oplevelses- og aktiv ferie. Man har Gobi-ørkenen i syd, bjergene i vest, og i det centrale og østlige Mongoliet er de endeløse stepper. Derudover er der omkring 4000 søer og talrige floder som bugner af fisk, for mongolerne spiser sjældent fisk. (En fiskelicens kan erhverves for ca. \$5). Som det fremgår af ovenstående tal har man som oftest set det hele for sig selv.

Mongolerne er uden skyld i denne problemstilling og har langt fra midler til at forsøge at rette op på noget som helst. De håber det bedste og forsøger at kommunikere sig videre gennem små kanaler så som jeg selv. Vi ser kun hvad medierne serverer for os, så jeg håber at dette indlæg giver lidt stof til eftertanke. Go' sommer!

Mikkel Wisborg Møller
wisborg2@hotmail.com

Aktuel valutakurs

1 dansk krone DKK =
124 mongolske tugrik MNT.
1 mongolsk tugrik MNT =
0,0080 dansk krone DKK.

Aktuelt

Chinggis Khan fejres

Mongoliets præsident, N. Bagabandi, udstedte et dekret sidste torsdag [10.5.] om at gøre festligholdelsen af Chinggis Khans 840 års fødselsdag næste år til en national fridag. Det kommer også til at gælde for 800-årsdagen for etableringen af Stormongoliet i 2006.

Bagabandi sagde, at en af de største historiske begivenheder i Mongoliets fortid var den store forsamling af alle mongoler i 1206, da Temujin officielt blev kronet som Chinggis Khan (*Oceanisk Konge*) og Det store Kejserrige oprettet.

Præsidenten pålagde regeringen at udarbejde særlige programmer til markeringen af disse jubilæer og at oprette en nationalkomité til at stå for organiseringen af festlighederne. Inden da vil der blive opført et kompleks, hvor der skal afholdes åndeligt inspirerede mindeceremonier for Chinggis Khan.

Der vil blive ydet støtte til forskning i Chinggis Khan og til Det mongolske Kejserriges historie; der vil blive arrangeret internationale konferencer, gennemført ekspeditioner og indspillet film om Det store Kejserrige og Chinggis Khan. Endelig vil der blive indstiftet en Chinggis Khan orden.

The Mongol Messenger 20(514):1
16.05.2001

Bagabandi vandt valget

N. Bagabandi, den siddende præsident fra Det mongolske Folks Revolutionære Parti (det tidligere kommunistparti), blev vinder af præsidentvalget. Ifølge valgkommissionen fik Bagabandi 57,95% af de afgivne stemmer. Statsminister Enkhbayar udtalte ved et pressemøde efter valget: »Vi opfatter valgresultatet som et tegn på folkets tilid til den siddende regering. Folket har valgt til fordel for stabiliteten.«

Kandidaten for Det demokratiske Parti, R. Gongchigdorj, fik 36,58% af stemmerne, mens kandidaten for Partiet for Borgernes Vilje, L. Dashnyam fik 3,54% af stemmerne. Af de 1.175.467 registrerede vælgere deltog 82.64% i valget.

Præsident N. Bagabandi afgiver sin stemme til præsidentvalget den 20. maj.

4.000 år gammel skrift

Et hidtil ukendt folkeslag i Centralasien benyttede skrifttegn for 4.000 år siden, lang tid før det kinesiske skriftsprog blev udviklet. Arkæologer har ifølge BBC fundet en inskription på en sten, der formentlig har fungeret som et stempel. Fundet, som blev gjort nær Ashgabat i Turkmenistan, tyder på, at der i Centralasien fandtes en civilisation, der kan sammenlignes med den i Mesopotamien og det tidligere Iran. (LD)

DMS nyt

Stillingsannonce:

Ulønnet sekretærjob

Dansk Mongolsk Selskab mangler en sekretær. Arbejdet er ulønnet, sekretæren bliver medlem af DMS' bestyrelse. Det vil være praktisk med en person, som bor i det storkøbenhavnske område. Erfaring med brug af PC kan være en fordel.

Er du interesseret, skal du være:

- medlem af DMS
- interesseret i at holde orden
- samarbejdsvillig og selvstændig

Arbejdet består af:

- indkaldelse til møder
- udarbejdelse af mødereferater
- bestilling af lokaler mv.
- skrivning af breve
- lettere arkivering

Arbejdet omfatter ikke:

- føring af medlemsregistret

Yderligere oplysninger fås hos formanden (se side 2).

Kulden i Mongoliet

Indsamlingen har nu rundet de 80.000 kr. og der er sendt 86.000 kr. til Mongoliet svarende til \$10.000. Jeg håber på at kunne bruge 30.-40.000 kr. endnu. Indkøb og omfordeling af dyr skal først finde sted i august.

Indsamlingen har girokonto: 6-003-3005, *Kulden i Mongoliet*, Fuglebo 2, 2000 Frederiksberg.

LP

Kommende møder

Det første møde (nr. 57) i efteråret 2001 bliver lørdag den 15. sept.

ISSN 0905-9504